

שאלות לעיון בספר מלכים ב

פרק א

1. מהי הוראת הפועל "פשע" (א) על-פי מל"א יב,יט?
2. מה היה מצבו המדיני של מואב לפני פשיעתו (שמ"ב ח,ב)?
3. מהו הקשר בין פשיעת מואב לבין הסיפור על מחלתו של אחזיה מלך ישראל?
4. על איזו עבודה-זרה מסופר בקשר עם מחלתו של המלך אחזיה?
5. סכם על-פי הרשימה הבאה את דבר ה' לאליהו על-ידי מלאך: [א] מל"א יט,ה; [ב] פרקנו פסוקים ג-טו.
6. איזה נימוק ניתן בדבר ה' לעונש שהמלך לא יירד ממיטתו אלא ימות?
7. מהו השוני במראה החיצוני של אליהו ושל אלישע על-פי פסוק ח ועל-פי ב,כד?
8. מגין שאחזיה רצה להביא אליו את אליהו בכוח (פסוקים ט,יא,יג)?
9. עמוד על ההבדלים בין שר התמישים הראשון ובין השני לפי דבריהם ולפי המקום משם דיברו.
10. השווה את הפנייה אל הנביא בכינוי "איש האלהים" עם מל"א יז,ח.
11. מי הוא יהורם הנזכר בפסוק יז? עיין בפרק ג פסוק א.

פרק ב

1. כיצד מתיישבת הסתירה המדומה בין פסוק א לבין פסוק יא על-פי הסברו של רד"ק?
- ר ד " ק : "אמר 'בסערה' (א) ולא אמר כן למטה אלא 'רכב אש וסוסי אש' (יא), רוח סערה היתה עמהם וכו', אלא הנראה לאלישע אמר רכב אש וסוסי אש, אבל הרוח אינה נראית וכו', ומה שנראו רכב אש וסוסי אש לאלישע — להודיע בו כי בהעלותו עלה מישראל רכבו ופרשיו כמו שאמר אלישע (יב)."
2. "הידעת כי היום ה' לקח את אדניך מעל ראשך" (פסוקים ג,ה).
- א ב ר ב ג א ל : "באיזה אופן היו יודעים, ואם השיגו זאת בנבואה וכו' איך הגיעה ההודעה הזאת לאנשים רבים כאלה מבלי צורך והכרח בהשגה נבואית?"
- מובאות בזה שתי תשובות לשאלה הנ"ל; איזו מהן קרובה יותר לפשוטו של מקרא?
- [א] א ב ר ב ג א ל : "כמו שהמעינות אשר יבואו אליהן המים ממקור אחד, כאשר יחסרו המים ולא יבואו, יודע שהמקור מושחת ושיש בו פגע רע, אחרי שלא

יבואו ממנו המים למעיינות בגדירות כבראשונה. ככה היה ענין הנביאים בזמן אליהו, שהם היו יודעים שמתהפכות השפע והאור הנשפע עליו היו גם הם נשפעים ובאורו יראו אור; וכאשר רצה השם יתברך להעלות את אליהו השמימה נסתלק השפע מהנביאים כולם, וגם מאלישע נסתלק באותו עת, שלא היו מושפעים כמו שהיו קודם לזה, ולכן נימנו וגמרו כולם שאליהו, שהיה המקור באמת, היה מת או קרוב למות.

[ב] ב. י. ע. ק. ב. * (פירושו הלועזי לבראשית-ו.ג.): הפסוק אומר "לא־ידון רוחי באדם וכו' והיו ימיו מאה ועשרים שנה" (בראשית ו.ג.), כלומר, בני אדם שרוח ה' עליהם והנקראים "איש הא־להים" לא יאריכו ימים יותר ממאה ועשרים שנה. והנה משה הנקרא "איש הא־להים" (דברים לג.א) מסופרים עליו שני עניינים: [א] "בן־מאה ועשרים שנה אנכי היום לא־אוכל עוד לצאת ולבוא" (דברים לא.ב). [ב] כדי שלא יעלה על דעתנו שמשה נפטר משום שהיה זקן וחלש, מדגיש הכתוב שעמד במלוא אונו וכוחו ושוב מוזכר גילו "ומשה בן־מאה ועשרים שנה במתו לא־כהתה עינו ולא־נס לחה" (דברים לד.ז) ללמדנו: בהניע משה לגיל מאה ועשרים שנה, בהיותו "איש הא־להים" ולמרות שכוחו היה אתו — היה עליו למות, ודווקא בהגיעו לגיל זה. כעת נבין גם את ענין אליהו. אליהו נקרא בשם "איש הא־להים" (עיי' פרק א, שאלה 10) אף בפי הפונים אליו. והנה בהגיעו לגיל מאה ועשרים שנה היה כה חזק ובריא שיכול היה עוד לטייל מרחקים גדולים כמו מגלגל לבית אל ומשם ליריחו. אולם בהיותו "איש הא־להים", ידע הוא עצמו וידעו אלישע והנביאים במקומות שונים, ללא גבואה מיוחדת, שלפי הגזירה הא־לוהית הקדומה, איש אשר ידון רוחו בו יהיו ימיו מאה ועשרים שנה ועליו להילקח השמימה.

3. מצא לפי סברת אברבנאל ועל־פי הרשימה הזאת מדוע עבר אליהו לפני הסתלקותו במקומות הנזכרים: [א] גלגל (יהושע פרקים ד־ה); [ב] בית אל (בראשית כח.יז-יט.לה.א-ג); [ג] יריחו (יהושע ה.יג); [ד] הירדן (דברים לד. א; יהושע ג.ז-יג).

4. "ויהי נא פי־שנים ברוחך אלי. ויאמר הקשית לשאול" (ט"י).
[א] ר. ש. י: "אי אפשר לתת לך יותר ממה שיש לי בידי".
[ב] ר. ד. ק: "פירשו רז"ל (סנהדרין מז.): כפליים ממה שהיה באליהו, והוא שהחיה שני מהים בחייו (דל־ב־לה) ואחד במותו (יג.כ־כא).
ואדוני אבי ז"ל פירש 'פי שנים' — שני חלקים שאל שיהיה לו מרוח אליהו. וכך הוא אומר 'פי שנים בכל אשר ימצא לו' (דברים כא.יז) — שני חלקי נכסיו, כי הבכור נוטל שני חלקים מן הנכסים".

[ג] אברבנאל: "אין ספק שאלישע עזב את אביו ואת עושרו והלך אחרי

* B. Jacob, Das erste Buch der Tora Genesis übersetzt und erklärt, S. 177.

אליהו וישדתהו, וכאשר אליהו הודיעו שהשם יתברך יהיה לוקח אותו ועליו ולא יראהו עוד — נגע לאלישע עד גפשו... על אבדת חברת אליהו ועל העדר שמיעת דבריו האלווקיים וכו'. ואלישע אמר 'ויהי נא פיי־שנים ברוחך אלי', רוצה לומר, עד עתה היינו אני ואתה יחידים והיינו מדברים תמיד בדברי תורה ובדברי א־לוהות וחכמה רבה ואיש אין אתנו כי אם שנינו אנתנו בשם השם וכו', יהי נא חסדך שאותו פי שניים שהיה בינינו, במה שהיינו מדברים עד עתה אני ואתה, יהיה מכאן והלאה ברוחך אלי, שרוחך טובה בתלום חזיון לילה או בהקיץ ידבר עמי ונדבר שנינו אנתנו כאשר בתחילה".

מהם יתרונותיהם ומגרעותיהם של הפירושים מבחינת ההתאמה ללשון הכתובים ולמסגרת הסיפור?

5. במה דומה הסתלקותו של אליהו למסופר בתורה על חנוך (בראשית ה, כד)?
6. "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" (יב).
- [א] ר ד " ק: "אבי אבי" — כתר־גומו: 'רבי, רבי', וכן תלמידי הנביאים נקראו 'בני נביאים'. 'רכב ישראל ופרשיו' — כתר־גומו 'דטב (= שטוב) להון (= להם) לישראל בצלותיה (= בתפילתו) מרתיכין ופרשין (= יותר מרכב ופרשים)".
- [ב] ר ל ב " ג: "וקראו רכב ישראל ופרשיו — כאילו יאמר שהוא הת־קף והחוזק של ישראל במלחמה ולזה הורה רכב והפרשים, אשר בהם יגברו במלחמה".
- מהו ההבדל בין שני הפירושים?
- 7 מצא גם בסיפורי אלישע את הופעתם של "סוס ורכב" ושל "אש" ואת הקריאה "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו". קרא בעיון: [א] ו־טו־טז; [ב] יג־יד־יט.
8. "עד בש" (יז).
- השווה: שופטים ג, כה; מל"ב ח, יא.
9. מהו ההבדל בין חציית המים על־ידי אליהו ואלישע (פסוקים ח־יג־יד) ובין הנס הדומה לו בימי יהושע לבין נס בקיעת ים־סוף?
- מה אתה למד מתוך השוואות אלו?
10. על מה (בפסוק יט) מוסב חלק אחד של הפתגם: "שלושה חינוח הן: חן מקום על יושביו, חן אשה על בעלה, חן מיקח על לוקחו" (סוטה מז).
11. לשם מה מדגיש הכתוב בנס ריפוי המים "קחו־לי צלחית חדשה" (כ)?
12. השווה את הנס של אלישע בריפוי המים (יט־כב), לנס דומה של משה, (שמות טו, כב־כו), ועמוד על המשותף ועל המיוחד שבהם.
13. הפתגם "לא דובים ולא יער" נכנס לשפת הדיבור מן הויכוח שבתלמוד. מה שינה העם מן המקור ועשאו לפתגם?
- סוטה מז.: "ותצאנה שתיים דבים מן־היער" (מל"ב ב, כד) — רב ושמואל; חד (= אחד) אמר נס, וחד אמר נס בתוך נס. מאן דאמר (= מי שאמר) נס — יער הוה (= היה), דובים לא הוו; מאן דאמר נס בתוך נס — לא יער הוה ולא דובים הוו".
14. "ויקללם וכו' ותצאנה שתיים דבים" (כד).

ר ד"ק: "ונחלקו רז"ל בזה (ילקוט שמעוני, מלכים רכו), כי קשה אליהם האיד גרם מיתה עליהם על דבר זה. מהם אמרו: על שם שביזוהו, נתן עיניו בהם ונענשו, כמו שאמרו: כל מקום שגתנו עיניהם חכמים — או מיתה או עוני. ומהם אמרו: ראה כי מעבירה באו וראויין היו למיתה, ולכך הפקירו עצמם לבזותו, ולכך קללם ולא מפני שביזוהו וכו'. ואמר כי נענש על דבר זה, שגרם מיתה לאלה הנערים. ואמרו (סוטה מז): שלושה חלאים חלה אלישע; אחד על שגירה דובים בתינוקות, ואחת על שדחפו לגיחוי בשתי ידיו, ואחת אשר מת בו; וסמכו זה לפסוק שאמר 'ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו' (יגיד) — 'חלה' — הנה אחד, 'חליו' — שניים, 'אשר ימות בו' — שלושה.

אילו גישות אתה מוצא בדברי רד"ק?

15. מצא על-פי הידוע על אליהו למה הלך אלישע מבית אל צפונה לכרמל (כה)?

פרק ג

1. במה היטיב יהורם בן אחאב את דרכיו יותר מאבותיו?
2. "ומישע מלך מואב היה נקד" (ד). מי מן הנביאים היה נוקד אף הוא?
3. במה התבטאה תלותו של מלך מואב במלך ישראל?
4. כיצד יכול היה יהושפט לקבוע, וכנראה בלי התיעצות מיוחדת, לעלות על מואב "דרך מדבר אדום" (ח)? עיין מל"א כב,מח.
5. "האין פה נביא לה' ונדרשה את ה' מאותו" (יא). דברי יהושפט אלה נאמרו על ידו גם בהודמנות אחרת לאחאב (מל"א כב,ז). במה שונה תגובתו של יהורם מלך ישראל לדברי יהושפט מתגובתו של אביו?
6. באיזו מליצה ציורית מציינים שאלישע היה התלמיד המובהק של אליהו (יא)?
7. מדוע נאמר בפסוק ט "מלך ישראל ומלך-יהודה ומלך אדום", ואילו בפסוק יב נאמר "וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט ומלך אדום"? מהו ההבדל בין תגובתו של יהורם בן אחאב לדברי אלישע (יג) לבין תגובתו של אחאב לדברי אליהו (מצא את המקומות המתאימים)?
9. "ועתה-קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" (טו). אבר בנאל: "ואמרו המפרשים שמעת שלוקח אליהו רבו לא שרתה עליו נבואה, ולכן נצטרך להכין רוחו ונשמתו בניגון ההוא, וחז"ל אמרו: (פסחים סו:) שמפני שנתכעס עם יהורם הוצרך לזה, אמרו: כל המכעס — אם הוא נביא נבואתו מסתלקת, ואם הוא חכם חכמתו מסתלקת וכו'. וענין זה כי הכעס מונע ההתבודדות השכלי בעת הגעת הנבואה וגם בעת העיץ

מפני טרדת המחשבות אשר בהם יהיה הכעס, ולכן הוצרך כלי השמחה להסיר הכעס והיגון מלבם.

- כיצד מסביר אברבנאל את הצורך בנגינה ואת השפעתה על אלישע?
10. מה מלמדים גם המקומות הבאים על הקשר בין נגינה ובין נבואה? [א] שמות טו, כ"א; [ב] שמ"א י"ה; [ג] דבהי"א כה"א-ב.
11. אילו פרטים נזכרים בנבואת אלישע (טז"ט)?
12. "וכל החלקה הטובה תכאבו באבנים" (יט).
- השווה: [א] מל"א יח"ל; [ב] איוב ה, כג; [ג] קהלת ג, ה.
13. מה גרם שהמואבים השלו את עצמם והפסידו על-ידי-כך את המערכה?
14. פסוק כז — קשה. קרא את פירושו של רד"ק וציין את הקשיים ופתרונם.
- ר ד"ק: "פירש אדוני אבי ז"ל (היינו רבי יוסף קמחי) כי בן מלך אדום הראוי למלוך תחתיו היה ברשות מלך מואב ומפני זה בא עם שני המלכים, כי חשב להוציא בעזרתם בנו מתחת יד מלך מואב. וכשחשב מלך מואב להבקיע אל מלך אדום ולא יכול, לקח בקצפו את בן מלך אדום והעלהו על החומה ושרפו לעיני אביו. 'זיהי קצף-גדול על-ישראל' — ממלך אדום, כי חשב כי בעזרתם יוציא בנו מתחת מלך מואב; וזהו שאמר הכתוב 'על שרפו את עצמות מלך אדום לשיד' (עמוס ב, א). 'וישבו לארץ' — כל אחד מהמלכים שב לארצו."

פרק ד

1. השווה את סיפורה של אשה אחת מנשי בני הנביאים על אודות הנושה אל דיני התורה בדבר היתס בין מלווה (נושה) ולווה (פרשיות משפטים, בהר וכי תצא).
2. "הנושה בא לקחת את-שני ילדי לו לעבדים" (א).
- השווה עם הדומה לו בנחמיה ה, א"יג ועמוד על המיוחד שבכל סיפור.
3. על איזה פרט בנס השמן אומר רש"י: "כבוד הנס הוא לבוא בהצנע"?
4. על איזה פרט בביצוע נס השמן אומר אברבנאל את הכלל: "היה מנהג הנביאים לסמוך הנס על דבר מה כדי שלא יהיה בריאת יש מאין"?
5. מה מסופר במל"א על אשה משונם?
6. "הגה"נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא" (טו).
- מ. לצרוס*: "לא נמצא בכל המקרא תואר 'קדוש' ליחיד אלא כאן בפי אשה. המושג קדוש מופיע או בקשר לעם או בלשון רבים, אך ורק בורא העולם נקרא בלשון יחיד — קדוש".
- בדוק את ההערות הבאות של המפרשים למוסג "קדוש" ומצא על מה הן מסתמכות.
- [א] רש"י: "שלא ראתה זבוב על שולחנו".

* Prof. M. Lazarus, Der Prophet Jermias, Breslau 1894 S. 57, 97.

- [ב] אבר בנאל: "היה ראוי שנעשה לו עלית קיר קטנה וכו', כי להיות איש הא־להים — ראוי שיהיה לו מקום מוכן להתבודדותו, ולהיותו קדוש ופרוש ראוי שלא ישתתף עמו אדם אחר".
7. מה לומדים על דרכי הצניעות בתקופת המקרא מתוך הפסוקים יב־טז?
8. "בתוך עמי אנכי ישבת" (יג).
- [א] ר ד "ק: "כלומר, בתוך עמי ומשפחתי והם ידברו בעבורי אם אצטרך".
- [ב] אבר בנאל: "כלומר, שלא היה לה עסק עם המלך ולא עם שר הצבא כי היא יושבת היתה בתוך משפחתה והכל היו מכבדים אותה".
- מה בין שני הפירושים?
9. "כי תמצא־איש לא תברכנו וכי־יברכך איש לא תעננו" (כט).
- [א] ר ש "י: "וכל זה שלא ירבה דברים וישאלוהו: להיכן אתה הולך? והוא אומר: להחיות את המת; ואין זה כבוד הנס להתהלל בו מי שבא על ידו".
- [ב] ר ד "ק: "זה אמר לו כדי שלא יתעכב בדרך, ותהיה כוונתו בשליחותו, ולא יפנה לבו לדבר אחר — לא במעשה ולא בדיבור".
- מה בין שני הפירושים?
10. "וישם פיו על־פיו ועיניו על־עיניו וכו'" (לד).
- ר ד "ק: "והכל לכוון לשון התפילה על מי שמתפלל עליו, כמו שאמר ביצחק 'לנכח אשתו' (בראשית כה, כא); ואפשר גם כן להנשים על הנער לחממו בחום הטבעי היוצא מפיו ומעיניו, כי רוב הנסים נעשים עם מעט תחבולה מדרך העולם".
- ר ד "ק (לא): "והסברה אשר אמרנו בילד שהחיה אליה היא הסברה עצמה בזה הנער שהחיה אלישע, ומצאנו לו סמך בדברי רז"ל (נדה ע:) ששאלו: בן השונמית מהו שיטמא? והיתה התשובה: מת מטמא, ואינו מטמא חי".
- מהו ההבדל העקרוני בין שני הפירושים של ר ד "ק?
11. השווה את החייאת הילד על־ידי אלישע לנס ההחייאה על־ידי אליהו ועמוד על המשותף ועל המיוחד להם.
12. על מה יחול הכלל המובא בפירושו של מ ל ב י "ם: "כי אין מדרך הנס שיברא יש מאין, רק יש מיש", בסיפור הנס של הסרת המוות שבסיר?
13. בחזור של הזמר לשבת — "צור משלו" נאמר: "שבענו והותרנו כדבר ה'". קבע את מקור המליצה על־פי המסופר בפרקנו ועמוד על כוונת הביטוי בסיפורנו ועל כוונתו בזמר.

פרק ה

1. בשני מקומות בנביאים ראשונים נזכרת "ארץ ישראל": [א] שמ"א יג, יט; [ב] מל"ב ה, ב. בדוק את הוראת הביטוי בשני המקומות.

2. איזה פועל נגזר משני המקראות הבאים: [א] פסוק ג' [ב] תהלים קיט, ה? מהי הוראת המלה בעברית מקראית ומה הוראתה בימינו?
3. מה תוכן המכתב ששלח מלך ארם למלך ישראל ומה היתה תגובתו עליו?
4. באיזה נימוק מנמק אלישע את נכונותו לרפא את נעמן?
5. מהי דעתו של נעמן על פעולתו הרפואית של נביא (יא)?
6. מדוע נסרב אלישע לקבל מתנה מנעמן?
7. עמוד על הכרתו של נעמן באלקי ישראל (פסוקים טו, יז-יח).
8. "ויאמר לו לך לשלום" (יט).
- [א] ר ל ב ג: "קיצר הכתוב, אך המובן מזה, שנתן לו בקשתו במה שביקש לו לעבוד את השם יתברך".
- [ב] א ב ר ב נ א ל: "ואולי מנעו ממנו לפי שלא היה מהול ואמר לו בדרך עצה 'לך לשלום', רוצה לומר, אל תעשה זה כי יהיה לך לפוקה ולמכשול עם אדונך, שיאמרו שאתה נתגיירת וישליכוך מביניהם".
- איזה פירוש קרוב יותר לפשוטו של מקרא?
- ה ע ר ה: הערך את הצעותיו של אברבנאל על נעמן מבחינה דתית-הלכתית ונסה למצוא להן מונח הלכי (עיין סנהדרין ע"ד-ע"ה).
9. מהי הוראת המלה "ויאמר" בפסוק כ ומה הוראתה בפסוק כב?
10. כיצד מתבטא ההיתול בדברי אלישע לגיחזי (השווה פסוק כו לפסוק כה)?
11. מדוע ראה אלישע חטא חמור בהתנהגותו של גיחזי (מצא רמז לכך בפסוק כו)?
12. "וצרעת נעמן תדבק־בך ובזרעך לעולם" (כו).
- א ב ר ב נ א ל: "וחז"ל אמרו שלא כללה הקללה כי אם לו ולבניו שכבר הוליד — עד עולם שהוא היובל, לפי שבניו היו יודעים מזה ובחרו בו, ולא נראה שלא קילל מזרעו כי אם אשר עדיין לא היו נולדים, לפי שהאדם כולל את זרעו וכו', וכמו שמברכתו יבורכו בניו ככה מקללתו יקוללו גם המה. האמנם הייעודים האלה הם בתנאי, כי אם הבנים אשר יקומו אחריהם יהיו טובים בילדותם ישוב ה' מחרון אפו וישוב לשוש עליהם לטוב, ובהיותם רעים וחטאים לה' כאבותיהם יתקיים בהם קללת האבות ועונש עצמם וכו', לפי שהייעודים האלו קיים הם כפי הכנות המקבלים, ולזה אינו מהעוול אם נכלל הזרע בקללה, כי הוא (הזרע) ענף האב וחלק ממנו וכו', ובזה האופן תשיב למה שאפשר שיסופק בזה מבני עלי ובזרע יואב ודומיהם".
- מהו הקושי הענייני שבפסוק וכיצד מיישבו אברבנאל?
13. מצא את הקשר בין הפתגם התלמודי "לעולם תהי שמאל דוחה וימין מקרבת" (סוטה מז.) ובין יחסו של אלישע לגיחזי (עיין גם בפרק ב שאלה 14).

פרק ו

1. מצא סמוכין בין סוף פרק ה לראשית פרק ו על-פי הסברו של אברבנאל; מה היו מעשיהם של בני הנביאים לפי דבריו אלה?
אברבנאל: "וסיפר הכתוב שמיד אחרי שגחזי נפרד מלפני אלישע, רבו תלמידיו כל-כך שאמרו לו שהיה המקום ההוא צר לשבת בו, והיה זה כפי שאמרו חז"ל, בעבור שהיה גיחזי גוער בהם, והיותו רשע רע ומרשיע בהם, היו יראים מלפניו ובסיבתו לא היו באים תלמידים רבים לפני אלישע; וכאשר חלף הלך לו גיחזי ביקשו לעשות מקום לשבת בו, ורצו בזה בית לישיבתם ומדרש שילמדו שמה" (ע"פ סנהדרין קז.).
2. כיצד תפרש את הקריאה של האחד מבני הנביאים "אהה אדני והוא שאול" (ה)?
3. כיצד עוזר אלישע למלך ישראל במלחמה? הבא דוגמאות נוספות על עזרת נביאים במלחמה?
4. מה מסופר על דותן בפרקנו ובפרשת "וישב"?
5. "פקח נא את עיניו" (יז).
מלבי"ם: "כי חונה מלאך ה' סביב ליראיו ומחנות מלאכים מקיפים את איש הא-להים לשמרו וכו', והמלאכים שהוכנו עתה להצלתו באו בתמונת רכב אש וסוסי אש כמו שבאו מחנה ארם ברכב וסוסים, והוצרך לתפילה (ויאמר: ה' פקח נא את עיניו ויראה) כי שיראה את הרוחנים מי שאינו מוכן לנבואה, היה נס גדול מאד".
מה ראה, איפוא, משרתו של אלישע לפי מלבי"ם?
6. רמב"ם, מורה נבוכים, חלק ראשון, פרק ב: "ודע כי זאת המלה, רצוני לומר 'פקח', לא תפול בשום פנים אלא על ענין גלות ידיעה, לא ראות חוש יתחדש כאמרו 'אשר עינים להם לראות ולא ראו' (יחזקאל יב, ב)."
כיצד מסביר רמב"ם את פקחת עיני הארמים?
7. מה המשותף בשני הסיפורים בהם מופיעה המלה "סנורים"? [א] בראשית יט, יא; [ב] פרקנו פסוק יח.
8. הסבר על-פי פרקנו את דברי חז"ל המובאים בזה וציין את הפסוקים השייכים לענין זה.
ילקוט שמעוני, מל"ב ר"א: "טובה חכמה מכלי קרב" (קהלת ט, יח) — גדולה פסקין (פסק'דין) שעשה אלישע יותר מכל כלי מלחמה שעשה יורם בן אחאב".
9. מה בפרק זה יובן על-פי דברי התלמוד:
סנהדרין ע"ד: "כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תיהרג —

- יעבור ואל ייהרג, חוץ מעבודה־זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים וכו'. תלמוד לומר: 'וחי בהם' (ויקרא יח.ה) — ולא שימות בהם".
10. האם הוראת המלה "ויאמר" בפסוקים כזכח שווה או שונה?
11. מה לומדים על תפקידי המלך מפנייתה של האשה אליו?
12. השווה את סיפורה של האשה (כח־כט) ליעוד הפורענות בתורה בכגון זה: [א] ויקרא כו.כט; [ב] דברים כח.נג־נז.
13. על פסוק ל אומר אברבנאל: "כי היה (המלך) נראה שעשה תשובה ושהיה מקבל על עוונותיו יסורים בגופו". כיצד מסביר, אפוא, אברבנאל את פסוק לא בו נשבע המלך להרוג את אלישע? האמנם שב המלך בתשובה גמורה? שים לב כיצד מכנה אותו הנביא (בפסוק לב). אברבנאל: "וישבע המלך" — והיה זה לפי שהנביא קרא רעב על הארץ וכמו שאמר לשונמית 'כי־קרא ה' לרעב וגם־בא אל־הארץ שבע שנים' (ח.א); ואין ספק שיעד את מלך ישראל על זה, כי הוא עשה נס עצירת הגשמים כאלהו רבו אם לא (בהבדל) שאלהו עשאו לשלוש שנים ואלישע לשבע שנים, ולפי שידע מלך ישראל שאלהו ביקש רחמים על הגשמים וירדו אחרי שלוש שנים וראה שאלישע לא היה מבקש רחמים על הרעב אחרי שבע שנים, לכן נשבע להרגו לפי שלא היה מרחם על עמו בהיותם אוכלים בשר בניהם".
14. "הנה־זאת הרעה מאת ה' מה־אוחיל לה' עוד" (לג). [א] ר ד"ק: "ויאמר" — המלך הבא אחרי המלאך אמר 'הנה זאת הרעה מאת ה' עד שאוכלות הנשים בשר בניהם, 'מה אוחיל לה' עוד', כלומר מה אקוה לה' עוד וכו', מה יועילנו אחרי זאת הרעה?".
- [ב] מצודת דוד: "כאשר בא גם המלך אמר המלאך אל המלך: הנה רעת הרעב באה מה' לתשלום גמול הפשעים; ואם אוסיף לפשוט לשלוח יד בנביאו, אם כן מה היא התקווה אשר אוחיל לה' עוד, הלא לא יוסיף לרחם עוד בעבור העוון הזה? ומפני כבוד המלכות תלה הדבר בעצמו". עיי' ז.א"ב וראה איזה מן הפירושים קרוב יותר לפשוטו של מקרא.

פרק ז

1. השווה את המחירים של מצרכי המזון הנקובים בפסוק א לאלה הנזכרים בפרק ו, פסוק כה.
2. "ארובות בשמים" (ב).
- השווה עם בראשית ז.יא. מה מציין ביטוי זה בשני המקומות? השווה גם עם מלאכי ג.י.
3. מה לומדים אנו מפסוק ג על קיום חוקי התורה בתקופה ההיא? השווה ויקרא יג.מו.

4. על-ידי איזה נס נגמר הרעב בשומרון?
5. איזו רמה מוסרית מגלים המצורעים (ט)?
6. מה נלמד מתגובתו הראשונה של מלך ישראל לסיפורם של המצורעים?
7. מדוע נאמר בפסוק טז "בדבר ה'" ובפסוק יז "כאשר דבר איש האלהים"? עיין בפסוקים א-ב.
8. מצא את הדומה בין אלישע ואליהו: [א] בהסרת הרעב; [ב] בהענשת אלה המתנהגים כלפיו בזילזול או בחוסר יראת הכבוד?

פרק ח

1. לאן הלכה לגור בשנות הרעב האשה אשר את בנה החיה אלישע?
 2. כיצד אפשר להסביר בדרכים שונות את הופעת גיחזי בפרקנו אחר שהודח כבר על-ידי אלישע (ה,כז)?
 3. מה מלמדנו הסיפור (ג-ו) על המלך כשופט ועל יחס האזרחים אליו?
 4. "ספרה-נא לי את כל-הגדולות אשר-עשה אלישע" (ד).
- יש מתפלאים על השאלה הזאת ששאל המלך את גיחזי, והלוא כמה נסים התרחשו לעיני המלך. מובאת בזה הרשימה של הנסים שעשה אלישע; ערוך רשימת הנסים שלא היו ידועים למלך, ורשימת הנסים שהיו ידועים לו.
- א ב ר ב נ א ל: "והכלל העולה ניסיפורי גפלאות אלישע, שהוא עשה אחר הילקח אליהו מעמו שמונה עשרה גפלאות וכו'. האחד הוא — בקיעת הירדן והעב-רתו בו ביבשה; השני — רפואת מי יריחו עם המלז שנתן אל מוצא המים; השלישי — מיתת הנערים על-ידי הדובים שיצאו מהיער והמיתום מפני קללתו אשר קיללם; הרביעי — עשה הנחל גבים גבים, ומבלי רוח וגשם נמלא הנחל מים; החמישי — לאשת עובדיה, שמאסוך שמן מילא כלים רבים רקים; הששי — הולדת השונמית בהיותה עקרה ואישה זקן; השביעי — תחיית בנה אשר מת; השמיני — מה שריפא המוות אשר היה בסיר עם הקמח שצוה להשליך שם; התשיעי — מה שכלכל העם בני הנביאים מאה איש בעשרים לחם ויאכלו ויותירו; העשירי — רפואת נעמן מצרעתו עם הרחיצה שבע פעמים בירדן; האחת עשרה — בהידבק צרעת נעמן בגיחזי ובזרעו על אשר קיבל הכסף והבגדים מנעמן; השתיים-עשרה — שהברזל אשר נפל במי הירדן הציפו למעלה בדברו לפי שהיה שאול, השלוש-עשרה — שעל-ידי תפילתו ראה נערו סוסי אש ורכבי אש סביבות אלישע להסיר פחדו מעליו; הארבע-עשרה — שהיכה עיני הגויים בסנוורים ולא ראו דבר מהדרך ומהעיר עד שהכניסם בשומרון; החמש-עשרה — וה' השמיע את-מחנה ארם קול רכב קול סוס קול חיל... וינוסו; השש-עשרה — שרמסו העם בשערי שומרון את השליש אשר המלך נשען על-ידו, ומת על אשר דיבר כנגד נבואת אלישע; השבע-

עשרה — הרעב אשר קרא על הארץ שבע שנים; השמונה־עשרה — היה הגס אשר יזכור אחר זה שעשו עצמותיו אחרי מותו כשהשליכו בקברו איש אחר, ויגע בעצמות אלישע — ויחי ויקם על רגליו.

5. "אמר־לא (קרי: לו) חיה תחיה" (י).
הסבר את ההוראה של הכתיב ושל הקרי.
6. מדוע בכה אלישע בהגידו לחזאל על סופו של מלך ארם?
7. "ויקח המכבר ויטבל במים ויפרש על־פניו וימת" (טו).
[א] רש"י: "להצטנן".
[ב] רד"ק: "לצננו ולהמיתו".
[ג] מלבי"ם: "זה עשה חזאל כדי להמיתו על־ידי שגצטנן והוא אמר לו שרפואה הוא עושה, וזה הבין מדברי הנביא שהוא ימיתו".
מה בין הפירושים?
8. מהו הקושי הכרונולוגי המתעורר על־ידי השוואת פסוק טז עם פרק ג, פסוק א.
הסבר את הפירושים המוצעים בזה:
[א] רלב"ג: "שכאשר עברו חמש שנים ליורם בן אחאב עם יהושפט מלך יהודה שהיה משתתף עמו בהנהגת מלכות ישראל, אז מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה".
[ב] רד"ק: "ויהושפט" — ומת יהושפט, כי בשנת ה' ליורם מת יהושפט ומלך יהורם בנו שנית, כי כבר מלך בחיי אביו שבע שנים כמו שפירשנו, ועתה כשמת אביו מלך מלכות שלימה, בלא מערער, כי הרג את אחיו והתחזק במלוכה כמו שכתוב בדברי הימים (דבהי"ב כא,ד). ואם חסרת מלת 'ומת' אין תימה, כי העניין מובן מהפסוק, וכמוהו רבים במקרא חסירי מלה, לפי שיובן עניינם מהפסוק; וכדומה לזה 'נגיד חסר תבונות ורב מעשקות שנאי בצע יאריך ימים' (משלי כח,טז) — שחסר 'ימות', פירוש: נגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות ימות, אבל נגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים".
9. לפי דבהי"ב כא,כ"ט הגיע ליהורם בן יהושפט מכתב מאלהו הנביא.
מה היה תוכנו של המכתב? על איזה קושי משיבים דברי המפרשים הבאים?
[א] רד"ק: "זה היה אחר שעלה; וענין זה, כי נגלה אליהו ברוח הנבואה לאחד מן הנביאים ושם בפיו דברי המכתב הזה ואמר לו שיכתבו במכתב ויביא המכתב ליהורם ויאמר לו שזה המכתב שולח אליו אליהו כדי שיחשוב יהורם שזה המכתב בא לו מן השמים ויכניע לבבו וידע כי רעה גדולה עשה וכו'".
[ב] מלבי"ם (על־פי רש"י): "זה היה אחר הילקחו, ומבואר שהוא חי וקיים ונגלה בזה העולם לפעמים בקבלת חז"ל. ויען שאלהו ניבא על כליון בית אחאב והוא היה חתן אחאב, כילה נבואתו בו שיהיה נכלל באבדן בית אחאב, כמו שאחזיה, שהיה נכד אחאב, מת עם יורם".

10. אילו מפלות נחל יהורם בן יהושפט על-פי המסופר בפרקנו ובדבהי"ב כא?
11. כיצד משלים הכתוב בדבהי"ב כאיח"כ את המסופר בפסוק כד?
12. אמו של מי היתה עתליה בת עמרי? איזה קושי תמצא בכתוב עליה שהיתה "בת עמרי"?
לשם יישובו השווה (על-פי רד"ק): [א] שמות ביה עם במדבר בכט; [ב] חגי א.א עם דבהי"א גיז"ט.
13. כיצד מבדיל הכתוב בין שני המלכים שהיו בתקופה אחת, האחד בישראל והשני ביהודה ואשר נקראו באותו שם?
14. בפרקנו נזכר המקום "רמות גלעד". [א] מה קרה שם? [ב] מה ידוע עד הנה מספרי המלכים על המקום הזה?
15. כיצד קרה שמלך יהודה נמצא בתחום ישראל בתקופה ההיא?

פרק ט

1. השווה את אופן משיחת המלכים; איזה הבדל דק תמצא ביניהם?
[א] שמ"א י.א; [ב] שמ"א טז.יג; [ג] מל"א א.לט; [ד] מל"ב ט.ג.
2. מדוע לא היה עתה צורך לציווי מיוחד מאת ה' למשיחת יהוא?
שער על-פי המסופר בסוף הפרק הקודם מדוע ציוה אלישע לתלמידו (א) "חגר מתניך" (היינו, עליך למהר) ועוד: "והביאת אתו חדר בחדר" (ב)?
3. עמוד על הזרות הדקדוקית בפסוק ד.
4. השווה את דבר "הנער הנביא" (ו"י) לדבריו של אלישע לאחאב (מל"א כא. יט-כג); מצא גם את ההבדלים.
5. לכינוי של הנביא כ"משגע" (יא) השווה את המקומות הבאים: [א] ירמיה כט.כו; [ב] הושע ט.ז.
להסברת הקשר המדומה בין שני המושגים מובאים בזה כמה פירושים לדברי הפסוק "... ותצלח רוח אלהים רעה אל-שאול ויתנבא בתוך-הבית" (שמ"א יח.י).
- [א] רש"י: "נביא ושוטה מדברים דברי רמזים שאינם ניכרים".
[ב] רד"ק: "היה מדברי דברי שטות".
[ג] רלב"ג: "והיה מדבר דברים מבולבלים".
[ד] אברבנאל (מל"ב ט.יא): "לפי שבהתבודדותו היה נראה להם משתגע. לפי שלא היה משגיח בשאר העניינים" (עיין שמ"א פרק יח שאלה 8).
6. "גרם המעלות" (יג).
[א] רש"י (על פי תרגום יונתן): "כמין מעלות עשויה למול שעות היום לדעת על כל שעה ושעה כשהצל יורד שעה אחת. 'גרם' לשון פגם, והגרמה שבהלכות שחיטה מן הלשון הזה הוא, ששורט והולך ויורד".
[ב] ר' יונה אבן ג'נאח: "פירושו אצלי, אל המעלות עצמן

- לא על כסא כי היה רחוק, כי גרם משמשין בה בעצם וכו' ; וכיון שגרם הוא כענין עצם על־כן במקום עצם הדבר אפשר לומר גרם הדבר, וייתכן שיהיה גרם כמו בערבית גוף — גוף המעלות, והמובן אחד.
- איזה פירוש קרוב יותר לפשוטו של מקרא?
7. השווה את המקרים הבאים של תקיעת שופר ועמוד על המשותף שבהם: [א] שמ"ב כ"א; [ב] מל"א אל"ט; [ג] מל"ב ט"ג.
8. עמוד על ההוראה המיוחדת של הפועל "התקשר" (יד) והשווה עם יב,כא (עיין גם דבהי"ב כד,כה).
9. "כי בשגעון ינהג" (כ).
- מצודת דוד: "אשר הנהגתו מבלי סדר וישוב הדעת".
כיצד מסביר, איפוא, בעל מצודת דוד את המושג שגעון?
10. באיזה מקום נפגש יהוא עם מלכו ועם מלך יהודה? אילו מלים מתארות את המתרחש בפגישה הזאת?
11. מי היה בדקר ואיזה צו קיבל מאת יהוא?
12. השווה את הסיפור על סופו של אחזיה (כז"כח) לתיאור השונה בדבהי"ב כב,ח"ט, ועמוד על ההבדלים ביניהם; שקול בדעתך כיצד מנסה אברבנאל ליישב את הסתירה.
- אברבנאל: "ואמנם מה שאמר בדברי הימים שהיה מתחבא בשומרון ושהביאו אותו אל יהוא וימיתיהו, נראה כי בדרך היכה אותו וכו' והוא נס מוכה אל מגידו ומשם הוליכוהו עבדיו אל שומרון להתחבא שם מפני יהוא ומשם הביאוהו אליו ואז המיתו ביזרעאל; ואמרו כאן 'וימת שם' אין פירושו במגידו, כי אם באותה מלחמה ובאותה צרה; ולא האריך הכתוב לספר זה בכאן".
13. מהי הוראת המליצה בפי איזבל. "השלום זמרי הרג אדניו" (לא)? עיין במל"א פרק טז שאלה מספר 3.
14. כיצד נתקיימה באיזבל נבואת אליהו במלואה?
15. כיצד תסביר את משפטו הקשה של הושע על יהוא (הושע א,ד) אחרי שיהוא עשה מה שעשה בשם ה' ? עיין במל"א פרק טז שאלה 2.

פרק י

1. איזה פרט על דרכי החינוך בבתי האצילים נלמד מפסוק א?
2. מה היה תוכן שני הספרים, היינו המכתבים, ששלח יהוא אל שרי יזרעאל הזקנים ואל האומנים?
3. בדברי יהוא אל העם (ט"י) נמצא כאילו הוא מתנצל לפנייהם על מעשיו. חזור על הפסוק בלשונך לפי פירושו של אברבנאל.
- אברבנאל: "אתם בני ישראל אשר ביזרעאל תחשבו שאתם צדיקים ואני

רשע גמור לפי שקשרתי על אדוני והרגתי, ועתה אימרו אלי ומי היכה את כל אלה? הנה גדולי שומרון ואשר גידלו אותם בבתיהם הרגו אותם ולא רצו להילחם בעדם, וכל זה מורה שאין אני רשע במה שעשיתי ולא הם גם כן במה שעשו, אבל היה הדבר מאת ה' שלא יפול מדברו ארצה אשר דיבר על בית אחאב, ואם כן ה' עשה את אשר דיבר ביד אליהו עבדו ואני וקני שומרון לא עשינו דבר, כי הוא יתברך עשה מה שעשה כולו".

4. "בית-עקד הרעים" (יב).

[א] רש"י: "עקד" — לשון קשר, מקום אסיפת רועים".

[ב] רד"ק: "תירגם יונתן: 'בית כנישת רעיא'. וכתב אדוני אני ז'ל (ר') יוסף קמחי) כי נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את צאנם, ובעת הגזיזה קושרים אותם ברגליהם — מקום העקדה".

5. האם המלים "ונרד לשלום בני-המלך ובני הגבירה" (יג) נכתבו לזכותו של יהוא או לגנותו?

6. על אודות יהונדב הנזכר בפרקנו תמצא פרטים בירמיה פרק לה. מה מוסיף הפרק בירמיה להבנת העניין בפרקנו?

7. "יש ויש תנה את-ידך" (טו).

רד"ק: "יהונדב אמר יש ויש, כפל לחזק כי יש לבבו; ואחר כן אמר לו יהוא: 'תנה את-ידך' להעלותו למרכבה עמו. או פירושו 'יש' — תשובת יהוא דרך שאלה, כלומר, כן הוא כמו שאתה אומר כי יש לבבך עם לבבי? אם כן תנה ידך".

עמוד על ההבדל בין שני הפירושים של רד"ק וציין כיצד אנחנו משתמשים היום במליצה זו.

8. "עקבה" (יט).

תרגום יונתן: "חוכמא" (= חכמה).

השווה (על-פי רד"ק): "ויעקבני זה פעמים" (בראשית כז, לח).

תרגום אונקלוס: "וחכמי דנן תרתין זמנין".

"בא אחיך במרמה" (בראשית כז, לה).

תרגום אונקלוס: "בחכמתא".

הערה: השחה את חכמתו של יהוא לחכמתו של יעקב.

9. מהי התחבולה בה השתמש יהוא כנגד עובדי הבעל (יח-כח)?

10. קרא את דבריו של ר' יצחק הלוי וברר מה הם באים ללמד על היקפה של עבודה זרה בתקופתו של יהוא. הבחן בין עבודה זרה ממש לבין סטייה מעבודת ה' טהורה.

ר' יצחק א. הלוי: "בכל זה לא נגעה הספחת כי אם בקצה העם, ואך מעטים מאוד נמצאו בתוך ההמון הגדול מהעם כזלו אשר נוקשו ונלכדו, וזיבאו כל עבדי הבעל, ולא נשאר איש אשר לא בא' (כא), בכל זה הספיק בית הבעל

ר' יצחק א. הלוי, דורות הראשונים, תקופת המקרא, עמ' 18—19.

להכיל את כולם וכלשון הכתוב: 'וימלא בית-הבעל פה לפה' (כא). ומה הוא זה לעומת עם גדול ורב ממליונים? וראינו כי בכל כוחה הגדול של איזבל לא יכלה אפילו לפעול בבית אחאב עצמו. עד כי בן אחאב, יהורם אשר מלך אחריו, בן איזבל, גם הוא לא עבד לבעל, ומצבת הבעל בבית המלכות הסיר כמו שהוא אומר 'ויסר את מצבת הבעל אשר עשה אביו' (מל"ב ג.ב). כי בני ישראל כבר עמדו אז על מדרגה גבוהה אשר בכל השתדלות איזבל לא יכלה לפעול הרבה עד כי גם בנה לא נפתה אחריה. ומההמון גם מהמוקצים אשר בתוך העם נפתו אחרי הבעל רק איזה מאות איש, שהרי מפורש בדברי הכתוב: 'ויהוא שם-לו בחוץ שמנים איש ויאמר האיש אשר ימלט מן-האנשים אשר אני מביא על-ידיכם נפשו תחת נפשו' (כד). ואף כי אלה היו מזויינים ואלה האנשים עובדי הבעל לא ידעו דבר רע ויהיו בלתי מזויינים ועמדו בידיים ריקות, בכל זה אי אפשר כי יספיקו לזה שמונים איש רק אם היו שם מספר לא רב עובדי הבעל. אבל נגד אלפים ורבבות אנשים אי אפשר בשום אופן לאמור לשמונים איש 'האיש אשר-ימלט מן-האנשים וכו' נפשו תחת נפשו' (כד). ונראה בזה עוד דבר גדול מאוד. כי גם בימי אחאב ואיזבל לא היה בית הבעל כי אם בשומרון עצמה. וסמוכה לה עיר עבודת הבעל ביחוד. כי אף שדברי הכתוב מפורשים 'וישמד יהוא את-הבעל מישראל' (כח) בכל זה הינם דברי הכתובים רק זאת 'וילכו עד עיר בית-הבעל. ויצאו את-מצבות בית-הבעל וישרפוה. ויתצו את מצבת הבעל. ויתצו את-בית הבעל וישימהו למחראות (קרי: למוצאות) עד היום' (כה-כו).

11. מה היה דבר ה' אל יהוא?
12. מה מסופר בפרקנו על המצב המדיני בימי יהוא?
13. תאר על-פי הפרקים ט-י את דמותו של יהוא.

פרק יא

1. מצא רמזים למעשה התמוה של עתליה — איבוד זרע הממלכה (עיי' פסוקים א.יח וגם פסוק ג).
2. כמה שנים מלכה עתליה?
3. י ל ק ו ט ש מ ע ו נ י , מ ל א ר ל ב : אמר רבי יהודה אמר רב: אלמלי (לא) נשתייר אביתר לאזימלך (שמ"ב כב), לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט. הבא אשתייר — 'ואש זהתם (= שם) אשתייר — אביתר' (על-פי סנהדרין צהג). מהו הלקח המוסרי הטמון בדברי חז"ל?
4. מה מוסיף המסופר בדבה"ב כביא להבין כיצד הצליחו להחביא את יואש והיכן החביאו אותו?
5. במה שונה יהודע בפעולותיו מכל שאר הכהנים הידועים לנו עד הנה מספרי נביאים ראשונים?

6. השווה את ההכנות למרד עליהן מספר פרקנו למסופר במקביל בדב"ב כג והראה במה שונה התיאור בדברי הימים ובמה הוא מקל עלינו להבין את ענייני ואת סגנונו של המסופר במלכים.

7. פסוקים היו.

ר ד "ק: "משמרות קבועות היו בכהנים ובלויים מימי דוד ושמאל שתיקנו אותם (עיין רש"י, דברים יחח) והיה משמר אחד עובד השבוע ויוצא בשבת אחר הקרבת המוספין ונכנס המשמר האחר, ואמר להם יהודע שישמרו המלך ויהיה השלישית מן השומרים מן באי השבת ושתי הידות כל יוצאי השבת, כי יוצאי השבת יותר פנויים מן באי השבת, שעל באי השבת עבודת השבוע; ויהיה השלישית בבית המלך, השלישית בשער סור והשלישית בשער אחר הרצים. ולא חלק איזו שלישית יהיה כאן ואיזו שלישית יהיה כאן, אלא שיחלקו באי השבת עם יוצאי השבת לשלושה חלקים ויהיו על השלוש מקומות הנזכרים ויהיו מוכנים לשמור הנכנסים והיוצאים שלא יבואו עוזרי עתליהו להמית המלך.

'בשער סור' — ובדב"ב 'בשער היסוד' וכו', ואמרו רז"ל שהוא שער המזרחי, ושבע שמות נקראו לו. 'שער סור' — ששם היו טמאים פורשים, הדא הוא דכתיב 'סורו טמא קראו למו' (איכה ד,טו).

'מסח' — פ' משמרת מסח, שתשמרו ממסח, והיא הנתיקה וההריסה וכו' והזהירם שיהיו במשמרה כאחד, זה אצל זה שלא ייפרד אחד מסדר המשמר ללכת אל מקום אחר, או יהיה מסח — מן הסיח הדעת, שישמרו שלא יסיחו דעתם לענין אחר, אלא יהיה למשמרת לשמור את המלך.

באר את הפסוקים על-פי רד"ק.

8. באילו כלי מלחמה השתמשו גדודי השומרים?

9. "הנזר" (יב).

סכס על-פי מראי המקומות הבאים מה שידוע על עטרת המלך: [א] שמ"ב אי [ב] שמ"ב יבל; [ג] ירמיה יג,יח; [ד] יחזקאל כאלא; [ה] זכריה ויא-יד [ו] תהלים כא,ד.

10. דעות שונות בין המפרשים על הוראת המושג "העדות" (יב). מה ביניהם?

[א] רש"י: "ספר התורה, כמו שכתוב 'והיתה עמו וקרא בו כל-ימי חייו' (דברים יז,ט). ורבותינו אמרו: הנזר הוא העדות, שכל הראוי למלכות — הולמתו, ושאינו ראוי למלכות — אינו הולמתו.

לפירוש הראשון של רש"י עיין בתהלים עה,ה וציין במה שונה פירוש רבותינו שהביא רש"י מפירושו הוא.

[ב] ר ד "ק: "בגדי מלכות, מן 'ועדית עדי' (יחזקאל כג,מ); עדות — במשקל גאות. מדוע, לדעתך סוטה רד"ק מפירושו של רש"י?

11. "ותשמע עתליה את-קול הרצין העם" (יג).

ר ד "ק: "את-קול הרצין העם" — חסר הנסמך ומשפטו: הרצים רצי העם, כמו

'סיגים כסף' (יחזקאל כב, יח), 'אמרים אמת' (משלי כב, כא), או הוא כמו הפוך, כמו שהוא אומר בדברי הימים 'את-קול העם הרצים' (דבה"ב כג, יב), או יהיה קול עומד במקום שניים, ופירוש: את קול הרצים ואת קול העם. ונרין הרצין במקום מ"ם וכן 'לקץ הימין' (דניאל יב, ג) כמו — הימים. ופירוש קול הרצים — קול השמחה שהיו שמחים והיו אומרים: יחי המלך! ובדברי הימים: 'את-קול העם הרצים והמהללים את-המלך'."

12. הוכח מפרקנו מהו המבטא הנכון של המלה השכיחה בשפתנו "שדרות"?
 13. השווה לפסוק יז את הפסוק המקביל לו — דבה"ב כג, טז ומדברי אברבנאל הבאים סכם את תוכן הבריתות: מה אפשר ללמוד מהם על ערכה הדתי של הנאמנות למלך?
- אברבנאל: "שיהיה המלך והעם לה' וילכו אחריו ולא ילכו אחרי הבעלים, וגם בין המלך והעם שישמרו אותו ויעבדוהו והוא יחמול עליהם וישים נפשו בכפו על שמירתם; ומיד באו העם אל בית הבעל ויתצו את מזבחותיו וכו'".

פרק יב

1. [א] על אילו שלושה סוגים של כספים מדבר פסוק ה?
- [ב] פרש את שני המונחים הראשונים על-פי: [א] ויקרא כז, א-ח; [ב] שמות ל, ג.
2. "מכר" (ו).
- השווה דברים יח, ח וציין כיצד יוכל לשמש פסוקנו סעד לסתום בדברים.
3. קרא בעיון את הפרק כולו וציין מה הוא מלמדנו על יחס המלך למקדש ועל תפקידו כלפיו.
4. מה מוסיף דבה"ב כד, ד-ז להבנת פרקנו?
5. למסופר על איסוף הממון בארון שהעמיד יהוידע יש השלמה בדבה"ב כד, תאר על-פי שני הספרים את כל אשר קרה בימי יהואש ויהוידע.
6. אילו כספים היו ממשיכים להביא לכהנים גם אחרי הנהגת הסדר החדש?
7. אחרי סיפור ענייני המקדש מתוארת מפלת יהודה בפני ארם ללא קשר סיבתי. מצא את ההשלמה על-פי דבה"ב כד וקבע מהו הקשר בין מפלת יהודה ובין מעשי המלך יהואש.
8. הזכר אתה מלך אחר ביהודה אשר גם הוא עשה באוצרות בית ה' כיהואש? (ציין מ"א טו).
9. מה עוד מסופר בדבה"ב כד על הריגת יהואש?

פרק יג

1. כיצד מתאר הכתוב במספרים את המצב המדיני של ישראל בימי יהואחז בן יהוא?
 2. כיצד מעריך הפסוק את דתיותו של יהואחז בן יהוא?
 3. מה אפשר ללמוד על אופיו של יהואש בן יהואחז על-פי יחסו לאלישע בשעת מותו?
 4. השווה את שני המקומות הבאים: יגיד; ב.יב ועמוד על המשותף שבהם.
 5. מה היה המעשה הסמלי שעשה אלישע למלך ישראל לפני מותו?
 6. על מה קצף אלישע (יט)?
- ר ל ב "ג (יח): "הנה היו שם חצים רבים וחשב הנביא שיכה בכולם לארץ. כיון שאמר לו קח החצים ומפני זה אמר לו שיכה את ארם באפק עד כלה. אך יואש היכה שלוש פעמים ועמד מהכות עוד, וקצף עליו איש האלהים כי הוא מיעט הטובה שהיה נותן לו על ארם."
7. עמוד על ההבדל בין סופו של אליהו למותו של אלישע.
 8. "ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי" (כא).
- [א] ר ד "ק: "והטעם שחיה לקיים ברכת אליהו שנתן לו פי שניים ברחו. ואליהו החיה מת אחד והוא החיה שניים, אחד בחייו — בן השונמית, ואחד במותו — זה האיש. ואמרו (פרקי רבי אליעזר, פרק לג) כי הוליד בן והאיש הזה היה שלום בן תקות והוא מגדולי הדור והיה עושה צדקות בכל יום. ומה צדקות היה עושה? היה ממלא את החמת מים והיה יושב על פתח העיר וכל אדם שהיה בא מן הדרך היה משקה אותו ומשיב את נפשו, ובזכות הצדקות שעשה שרתה רוח הקודש על אשתו שנאמר 'אל-חלדה הנביאה אשת שלם בן-תקוה' (מל"ב כב.ד), וכשמת גמלו כל ישראל עמו חסד ויצאו עמו לקברו וראו הגדוד והשליכו האיש בקבר אלישע ויגע בעצמות אלישע וחייה, ואחר כן הוליד את חנמאל וכו'."
- [ב] א ב ר ב נ א ל: "ומהם אמרו (סנהדרין מז.) שאדם רשע היה ושלא חיה עוד כי אם מה שקם על רגליו, כדי שלא ייקבר עם אלישע וכו', ודקדקו 'ויקם על רגליו' — על רגליו קם, אבל לביתו לא הלך; כי לא היה תכלית הנס כי אם שלא ייגע בעצמות אלישע ולא ייקבר אצלו."
- מה מוסיפים שני הפירושים על המסופר בפרק עצמו?
9. איזה שינוי ביחס הכוחות בין ישראל וארם חל בתקופת מלכותו של יהואש בן יהואחז?

פרק יד

1. מצא (בפרשת כי-תצא) את מקור המובאה מן התורה שבפסוק ו, עיץ שם במפרשים והעתק משם את דברי ספורנו.

2. השווה את תיאור המלחמה שנלחם אמציה עם אדום (ז), לעומת המסופר בדב"ב כה.ה"ג וציין את התוספות שבדב"ב.
3. מה מוסיף דב"ב כה.ה"ג להערכת דמותו של אמציה? (עיין גם בדב"ב כה.כ).
4. להבנת השם "יקתאל" (ז) שקרא אמציה למקום אחרי נצחונו על אדום, השווה עם בראשית מט.י; עיין בדברי רמב"ן המובאים בזה ופרש על פיהם את משמעות שם המקום ואת הרעיון שרצה אמציה להביע בציון זה.
רמב"ן: "ובעלי הדקדוק אמרו ב'יקהת' ששורשו 'יקה', ופירשו בו לשון משמעות וקיבול המצוה. 'יקהת עמים' — שישמעו אליו ויעשו כל אשר יצווה עליהם" (למלה הנדירה הזאת השווה גם משלי ל.ז).
5. הפועל "ראה" בבניין התפעל נמצא בתנ"ך רק פעמיים: בפרקנו (ובמקביל בדב"ב כה) ובבראשית מב.א. מה היא ההוראה של הפועל בשני המקומות?
6. בין הנצחון של אמציה על אדום ובין איומו להילחם בישראל (היינו, בין פסוק ז ובין פסוק ח) אין שום קשר, אך הפסוק מחבר את שני העניינים במלת "או". מצא בפירושו של רד"ק מה היתה טענת אמציה נגד יהואש.
רד"ק: "והעניין שרצה להילחם עמו אומר בדב"ב כה.ו.ט.יג כי בלכת אמציה להילחם באדום שכר מישראל מאה אלף גיבורים שילכו עמו, והניחם במצות הנביא ואמר להם שילכו למקומם וחרה אפם ופשטו בערי יהודה והיכו מהם שלושה אלפים ובזו ביזה רבה, ומפני זה רצה להילחם אמציה עם מלך ישראל".
7. מצא מי הוא הנמשל בתשובת יהואש מלך ישראל (ט): [א] לחוח; [ב] לארו; [ג] לחית השדה.
8. השווה את דברי יהואש (ט"י) עם מל"א כ"י.א, ועמוד על המשותף ועל המיוחד להם.
9. אילו פרטים על מהלך המלחמה בין יהודה וישראל בימי אמציה נזכרים בפרק?
10. מה התרחש אז בפעם הראשונה בעיר ירושלים?
מה מסופר על גורל ירושלים במל"א יד.כו ובדב"ב כד.כג?
11. מהי הוראתו של המושג "בני התערובות" (יד); כיצד משתמשים בו כיום בשפת הדיבור?
12. השווה את מותו של המלך יהואש (יב.כא.כב) למותו של המלך אמציה (יד.יט.כ).
13. כיצד התייחסו בני יהודה לשושלת המלוכה (יב.כא.כב; יד.כא). וכיצד התייחסו לה בני ישראל (עיין בפרק ט).
14. במה מתגלה עזריהו כממשיך מדיניות החוץ של אביו?
15. מי היה הנביא שניבא בתקופת ירבעם בן יואש, ומה ידוע עליו ממקום אחר בתנ"ך?
16. על אילו השגים מדיניים מספר הכתוב ואיזה נימוק ניתן להם בפי הנביא?
17. מה אתה לומד מן ההיקף המצומצם שתופס בספרנו ירבעם בן יואש עם כל הצלחותיו (פסוקים כה.כח) על המגמה של ספר מלכים בדרך כלל?

18. צייד מפה של מלכות שומרון בימי יהואש ובימי בנו ירבעם.
 19. תאר על-פי ספר עמוס: [א] את המצב הכלכלי הטוב של מלכות ישראל בימי ירבעם בן יהואש; [ב] את המצב המוסרי הירוד בימים אלה (עמוס א.א; ב.ו.ח; ד.א; ה.י.יא; ו.ג.ו; ח.ד.ו).

פרק טו

1. באיזה שם נקרא עזריה בן אמציה בדבהי"ב פרק כו וכספרי נביאים אחרונים?
2. חפש את הסיבה לצרעתו של עזריה בסיפור המקביל בדבהי"י.
3. "בית החפשית" (ה).

[א] ר ד "ק: "אמרו רז"ל כי המלכות היא עבודה. שהרי צריך לשאת כל משא העם עליו ולשמוע אליהם ולשפוט משפטיהם בין ברצונו בין שלא ברצונו. אם כן המלכות היא עבדות; וכשנצטרע עזריה וישב לו בבית אחד לבדו. הנה הוא חופשי מן העבודה שהיה בה. לפיכך נקרא הביא בית חופשית. ועוד אמרו שעשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר 'במתים חפשי' (תהלים פח.ו)."

[ב] בן יהודה (מלח הלשון העברית עמ' 1697): "השם חפשי זה וכמו כן השם חפשית שלקמן אינם מהשורש 'חפש' שממנו נגזר חופשי במשמעות חרות. אלא נגזרו מן צירוף חופש שבא במקום שורש קדום אחר שנשמר בער"בית בכל תקפו. והוא השורש 'שחב' במשמעות כחש הגוף ונחלש ונהיה בלי כוח מרוב עיפות וכי' ונשחת מראהו והוריק גונו כמו פני המת".

אילו יתרונות ואילו מגרעות לכל פירוש?
4. מי היה ממלא מקומו של עזריה החולה. מה היה מעשהו ומה היה תארו (ה)?
5. ספר על נצחונותיו של עזריה על אויביו (מתוך דברי הימים).
6. מה מסופר בדבהי"י על פעולתו של עזריה לטובת ירושלים?
7. מה עשה עזריה לקידום גידול הצאן ומה היה יחסו לחקלאות (לפי דברי הימים)?
8. מהי הוראתו של הביטוי "קבל עם" (ה) בפרקנו וכיצד משתמשים בו היום בשפת הדיבור?
9. מי הרג את זכריה בן ירבעם?
10. "בני רביעים ישבו לך על-כסא ישראל" (יב; יל).
- פרט את שמות המלכים המכוונים בזה ואת מספר שנות מלכותם.
11. מה מפליא בציון שם המלך מיהודה (יג)? השווה עם הפסוקים א.ח.כז.
12. "תפסח" (טז).
- קונקורדנציה "היכל הקודש" מאת מנדלקרן (עמ' 1531): "השבעים קורין במל"ב 'תפוח' (יהושע י.ח) וכן מסתבר".
- נסה לחזק את הדעה ש"תפסח" בפרקנו אינה זו הנזכרת במל"א ה.ד.
13. מהו הקושי הדקדוקי בפסוק טז ובמה דומה הוא לקושי ביהושע ז.כא?

14. איזו מעצמה חדשה מופיעה בתקופה זו ומאימת על קיום מדינת ישראל? ספר על כוחה הצבאי המתואר בישעיה הכ"כט.
15. כיצד השיג המלך מנחם את סכום הכסף העצום כדי להרחיק מעליו את האויב החדש?
16. מה היה סופו של פקתיה בן מנחם?
17. כיצד החלה גלות ישראל כבר בימי פקח בן רמליהו? ציין את המקומות מהם הוגלו התושבים לראשונה.
18. מה היה סופו של פקח בן רמליהו?
19. במי נלחם יותם מלך יהודה וניצח (דבה"ב כז)?

פרק טז

1. מהו חטאו המיוחד של אחז בן יותם מלך יהודה?
2. הקשר בין פסוק ד לפסוק ה ניתן במלת הקישור "אז" בלבד. איזה קשר פנימי יתברר על-פי המקביל בדבה"ב כחג"ה?
3. מה היתה הסיבה המדינית של מלחמת ארם וישראל ביהודה?
ה ע ר ה: בדברי הסוֹק לא תמצא רמו לכך. שקול היטב את המצב המדיני והכללי ואת חלוקת הכוחות בזירה המדינית.
4. מה היה גורל אילת בתקופתו של אחז?
5. "נשל" (ו).
השווה עם דברים ז.א.
6. סכם את מלחמת אפרים וארם נגד ישראל והשלם על-פי ישעיה ז.
7. כיצד ידע אחז להתגבר על סכנת ההשמדה (ז"ח)?
8. הסבר לפי דבה"ב כח מה הביא את אחז להקים מזבח ארמי ביהודה.
9. מה מסופר בפרקנו על השינויים ששינה אחז בבית המקדש ואיזה כהן נזכר לרעה כעוזר למלך?
10. כיצד השפיע הנביא עודד את השפעתו הטובה בישראל (דבה"ב כח)? במה דומה הנביא עודד לנביא שמעיה שעליו מסופר במל"א יב? עיין גם ברש"י לדברים כג. וציין מדוע השתמש רש"י במסופר בדברי הימים.

פרק יז

1. "ויקש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו" (ב).
[א] ר ד"ק: "אמרו (תענית ל:): שהעביר כל אותן פרדיסאות (= שומרים) שהרשיב ירבעם בן נבט על התחומין שלא לעלות ירושלים, ואמר כי בט"ו באב ביטל אותן פרדיסאות, לפיכך היו ישראל עושין יום טוב בט"ו באב".

פלכים ב פרק יז

[ב] ילקוט שמעוני מל"ב רלד: "מה נשתנה הושע בן אלה שגלו עשרת השבטים בימיו? אלא עד עכשיו היתה עבודת אלילים קשורה ביחיד וקשה לפני הקב"ה להגלות את הציבור בעוון יחיד, כיון שבא הושע בן אלה וביטל כל המשמרות כולן, ואמר כל מי שיעלה לירושלים — יעלה, ולא אמר — הכל יעלו לירושלים, עליו הוא אומר 'ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל; עליו עלה שלמנאסר מפני ששמט קולר מצווארו ונתנו בצוואר הרבים, מכאן אמרו: כל העושה מצוה ואינו גומרה מתחייב בנפשו".

מה מסבירים רד"ק והמדרש?

2. מדוע עלה שלמנאסר על שומרון?
3. השווה את הגלות הראשונה של ישראל בימי תגלת פלאסר (טו,כט) לגלות השנייה בידי שלמנאסר (ה"ו).
4. מה גרם לחורבן ממלכת ישראל?
השווה פסוק ד עם פסוקים ז"כג.
5. "ויחפאו בני-ישראל דברים אשר לא-יכן עליה' א-להיהם" (ט).
[א] רש"י: "בדאו; פתרונו לפי עניינו".
[ב] רד"ק: "שהסתירו הידיעה מהבורא, כמו שאמר יחזקאל הנביא שהיו אומרים 'אין ה' ראה אתנו עזב ה' את-הארץ' (יחזקאל תיב); וכן אמר ישעיהו 'ויאמרו מי ראנו ומי ידענו' (ישעיה כט,טו); ובא אל"ף 'ויחפאו' תמורת ה"א למ"ד הפועל מן 'חפה עץ ברושים' (דבהי"ב גה), כי עניין אחד ושורש אחד הם".
6. במה דומים ובמה שונים הפירושים זה מזה?
אילו חטאים מפורטים בסיכום על מפלת שומרון? מה היה חטאה העיקרי של הממלכה?
7. מה נאמר בסיכום הזה על יהודה?
8. מהו ההבדל היסודי בין הסיבות שגרמו לגלות ישראל המנויות בפרקנו לסיבות שמונה עמוס (עיי' פרק יד שאלה 19)?
9. "מגדל נוצרים" (ט).
מצא לביטוי מקבילים בישעיה פרק א.
10. איזה תואר של כבוד ניתן בפרקנו לנביאים?
מצא לפי רשימת מראי המקומות הבאה מי זכה בכינוי כבוד זה: [א] בראשית כו,כד; [ב] דברים לד,ה; [ג] יהושע כד,כט; [ד] שמ"ב גיח; זה [ה] איוב א.ח.
11. מצא לשון נופל על לשון בפסוק טו. השווה לירמיהו ב.ה.
12. "כי-קרע ישראל מעל בית דוד וימליכו את-ירבעם בן-נבט" (כא).
אבר בנאל: "כי הם קרעו ממלכת בית דוד וימליכו את ירבעם, ועם היות שהשם יתברך גזר זה ויעדו על-ידי נביאיו, הגה הם המליכותו מעצמם, לא

על-ידי נביא, כי לא שאלו את הנביא שיבחר ביניהם מלך כמו שעשו בזמן שמואל".

מהו הקושי עליו רוצה אברבנאל להשיב?

13. עמוד על ההערכה השונה של פולחן העגלים במקומות הבאים: [א] מל"א טז, ל-לא; [ב] פרקנו פסוקים כא-כג.

14. מאילו מקומות הביא מלך אשור מתיישבים חדשים לשומרון?

15. הסבר על-פי פרקנו מדוע נקראים הכותים או השומרונים בשם "גרי אריות" (חולין ג:).

16. מה היה המיוחד בפולחנם של הכותים?

17. "ויהי מורה אתם איך ייראו את-ה'" (כח).

ר ד"ק: "הורה אותם שאף-על-פי שהם עובדים איש אלהיו יהיה לבם לא-ל, כי ישראל אף-על-פי שהיו עובדים העגלים לא היו עושים אלא להיותם אמצעיים בינם ובין הא-ל, כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא: שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבדו, וישראל טעו אחרי דעות האומות. אם כן מה בין ישראל ובין האומות? יש אונורים כי האומות כשהיו עובדים איש את אלהיו — החכמים שבהם היו יודעים כי הצלמים לא יועילו אלא להיותם אמצעיים ולעבדם, והעבודה היא אמרו כי תישר בעיני הא-ל.ים, אבל המון עם לא היה להם לב וסברה כי אם על הנעבד, והיו חושבים כי הוא המטיב והמרע, וישראל לא כן אלא כולם היו יודעים מירושת אבות כי הא-ל יתברך הוא א-להי הא-להים, אלא שהיו טועים אחרי דעות האומות לפי שהיו גבדלים מכל שאר האומות; וכשהיו רואים ההצלחה לאומות העולם היו סוברים כי אלהיהם האמצעיים היו גורמים להם ההצלחה ההיא, והיו אומרים 'איכה יעבדו הגוים האלה את-אלוהיהם ואעשה-כן גם-אני' (דברים יב, ל) כמו שאמר אחז 'כי אלהי מלכי-ארם הם מעזרים אתם להם אובח ויעזרוני' (דבה"ב כח, כג); ואפילו הרשעים שבהם היו דורשים את ה', כי ירבעם אמר 'חל-נא את-פני ה' א-להיך' (מל"א יג, ו), כי כוונתו כי הוא המטיב והמרע, ולא אמר כי יבושת ידו היה מקרה, וכשחלה בנו שלח אשתו לדרוש את ה' מאחיה השלוני, ואחאב נסכם עם אליהו בדבר נביאי הבעל וחרד לדברי הנביא שאמר לו 'והיתה נפשך תחת נפשו' (מל"א כמב), ומנבואת אליהו חרד וקרע את בגדיו וצם ושכב בשק; ויהורם אמר 'כי-קרא ה' לשלשת המלכים האלה לתת אותם ביד-מואב' (מל"ב גי, ו) — יראת ה' זאת היתה בלבם כי מאת הא-ל יתברך הטוב והרע, אף-על-פי שהיו בהם קצת כופרים שהיו אומרים 'לא ייטיב ה' ולא ירע' (צפניה א, יב) והיו אומרים 'מי ראנו ומי ידענו' (ישעיה כט, טו) — אותם היו מעטים, ודעת אחר היתה בלבם, והיו אומרים בסתר כמו שאמר 'ויחפאו בני-ישראל' (מל"ב יז, ט), ואותם היו מאמינים שהטוב ורע אינו בכוננת מכוין לא באל ולא באחד מן הנעבדים, אבל המאמינים בעבודה זרה והעובדים אותה היו רבים ואתם היתה

דעתם לאל יתברך, אלא שהיו עובדים על-ידי אמצעי, ויראת אֱלֹהִים זאת לא היתה אתם, כי האל ציוה אותם 'לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב' (שמות כ"ג), רוצה לומר, שתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם, ובוזה היו טועים והולכים בחוקות הגויים בדברים רבים אחרים שמנעם האל יתברך, לפיכך הקיאה אותם הארץ כמו שאמר להם ה' יתברך 'ולא תלכו בחוקות הגויים ולא תקיאו הארץ אתכם' (על-פי ויקרא יח.ג.כח). ומפני מה היו נענשים הגויים האלה אשר באו בשומרון ולא היו נענשים בארצם? כי ארץ-ישראל מקודשת מכל הארצות ולא תסבול הארץ התועבות ההם כמו שאמר הכתוב 'אלהי נכר-הארץ' (דברים לא.טז), לפיכך אמר 'וירם את-משפט אלהי הארץ' (מל"ב יז.כז) ונאמר 'כאשר קאה את-הגוי אשר לפניכם' (ויקרא יח.כח). וזה הכהן הבא להורות אלה הגויים בשומרון — אם יאמר להם שלא יהיו עובדים עבודה זרה כלל, לא היו מאמינים, כי היא דבר שגדלו בו כל האומות מקדם והוא אצלם כמו מושכל ראשון; אך אמר להם שיהיו עובדים את אלהיהם כמו שהיו עובדים ובלבד שתהא כוונת האל בלבם, כי אלה האלהים לא ירעו ולא ייטיבו כי אם ברצון האל, אלא שעובדים אותם להיות אמצעיים בינם ובין הבורא; והורה אותם גם כן שיישמרו מהתועבות הגדולות וכו', כמו שאמר הכתוב 'כי את-כל-התועבת האל עשו אנשי-הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ' (ויקרא יח.כז), וזהו 'את-משפט אלהי הארץ' (מל"ב יז.כז), וזהו יראת ה', שייראו ממנו ויתנו לו הכוח, כי הוא אל על כל אלהים ויזהרו מהטומאות האלה בעבור יראתו וזהרתו שלא יעשו בארץ ההיא יותר משאר הארצות".

מצא בדברי רד"ק תשובות לשאלות הבאות: [א] איך יכול כהן בית-אל, עובד העגלים, להיות מדריך להכרת ה' ? [ב] מה בין עבודה זרה של האומות לבין עובדי עבודה זרה בישראל ? [ג] מדוע נענשו עובדי עבודה זרה שהביא מלך אשור רק בארץ ישראל ולא בהיותם בחוצה לארץ ? [ד] מה היתה לדעת רד"ק, ההדרכה שנתן הכהן מבית אל לכותים ?

18. הפסוקים לב-מא מהווים שלושה חלקים. ברר:

[א] על מי נאמרו הפסוקים לב-לד ?

[ב] על מי נאמרו הפסוקים לה-לט ?

[ג] על מי נאמרו הפסוקים מ-מא ?

פרק יח

1. אילו פרטים מביא הכתוב כדי לציין את המיוחד בחזקתו לטובה ?

2. 'ויקרא-לו נחשתן' (ד).

[א] ת ר ג ו מ י ו נ ת ן : "הח בני ישראל מסקין בוסמין ליה וזהו קרן ליה נחשתן" (= והיו קוראים אותו נחשתן).

[ב] ר ד "ק: "דרך בזיון, כלומר, אינו אלא נחושת, מה כוח יש בו להרע ולהטיב בעת שכיתתו קרא לו כן. אמר להם לישראל: איך יעלה בלב אדם כי זה יועיל, כי אינו אלא נחושת, ותוספת הנז"ן להקטינו כמא דאמר 'האמינון', וי"ו נז"ן — אישון, שבתון".

מה בין הפירושים? איזה מהם מתאים יותר ללשון הפסוק?

3. לענין נחש הנחושת: [א] עיין במדבר כא. ד"ט; [ב] עמוד על ביאורה של המשנה ומגמתה; [ג] כיצד נקשר אותה למסופר בפרקנו במלכים? ראש השנה פרק ג, משנה ח: "עשה לך שרף ושים אתו על נס והיה כל־הנשוך וראה אתו וחי' (במדבר כא. ח) — וכי נחש ממית, או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים — היו מתרפאין, ואם לאו — היו נימוקים".
 4. על מי נחל חזקיהו נצחון?
 5. על חזקיהו המלך מסופר במל"ב פרקים יח"כ ובדבהי"ב פרקים כט"לב. נסה למצוא לדברי המשנה הבאים הוכחות מזו הפסוקים, וציין לאילו מצאת סעד בדברי המקרא ואילו נמסרו במסורת.
 - פ ס ח ים פ ר ק ד, מ ש נ ה ט: "שישה דברים עשה חזקיה המלך, על שלושה הודו לו (חכמים) ועל שלושה לא הודו לו. גרר עצמות אביו על מיטה של חבלים — והודו לו; כיתת נחש הנחושת — והודו לו; גנו ספר רפואות — והודו לו. על שלושה לא הודו לו: קיצץ דלתות של ההיכל ושיגרו למלך אשור — ולא הודו לו; סתם מי הגיחון העליון — ולא הודו לו; עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו".
 6. כמה שנים עברו, לפי פרקנו, בין גלות עשרת השבטים ובין עליית סנחריב על יהודה?
 7. מה יש להסיק מדברי חזקיה (יד) על סיבת מסע זה של סנחריב נגד יהודה? עיין גם בפסוק כא.
 8. סכם מה שנאמר על העיר לכיש על־פי הכתובים הבאים:
[א] הושע י; [ב] מל"ב יד. יט; [ג] מל"ב יח. יז; יט. ח; [ד] מיכה א. ג.
ה ע ר ה: בשנים תר"ץ ותרכ"ח נמצאו במקום זה הרסי כדים מתקופת החורבן הראשון. עיין ב"צ גרוס, כתובות מספרות, עמ' 101-82.
 9. רשום על־פי דבהי"ב לב את כל ההכנות אשר הכין המלך חזקיהו כדי לקדם את פני מסעו של סנחריב.
 10. כיצד משלימה "כתובת השלוח" * את דבהי"ב לב, ג. ועיין גם מל"ב כ. כ.
- * ב"צ גרוס, כתובות מספרות, עמ' 74-70.

המים מן המוצא אל הברכה במאתים ואלף אמה, ומאה אמה היה גובה הצור על ראש החוצבים".

11. הכתוב במל"ב יח"ז עד כ"ט חוזר בשינויים קלים בישעיהו פרקים לו-לט. השווה את הפרקים ומצא את השינויים. את סיבת הכפילות מסביר אברבנאל.

אברבנאל: "ארבע ספרי הנביאים הראשונים... יוחדו לסיפורים ולאגדות אשר קרו בזמן השופטים והמלכים. וספרי שאר הנביאים — רצוני לומר, ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל, תרי עשר — יוחדו לסיפור הנבואות שבאו והגדת העתידות אשר יעדו עליהם וכו'. והכוונה הכוללת בנבואה הזאת (היינו, הפרקים לו-לט) להודיע העתידות אשר ניבא ישעיהו הנביא למלך חזקיהו וכו', וניבא עליו הנביא שלא יבוא לירושלים, וכן היה".

וביאור דבריו: בישעיהו אין באים הסיפורים כדי לתאר את התקופה אלא להראות את אמיתת נבואתו של ישעיהו, כלומר, מעיקרא נכתב הסיפור במלכים ואחר-כך הועתק לספר ישעיהו לפי מגמה מסויימת. בענין זה דן פרופיסור קמינקא.

קמינקא * : "לפי דעת מפוצצי הספר (כלומר, ישעיה) והעושים אותו לתל שברי" כלים וקטעים מעורבים, ממילא גם הפרשיות לו-לח נחשבות להוספות, ואת הס' מלכים הם רואים כמקור הסיפורים. אבל אפשר להוכיח, כי גם הפרקים האלה הם מאת ישעיהו, והציגם במקומם, מפני שדבריו דברורים הכלולים בתוכם מחזקים את דעותיו, ובעבור שאחרי המאורעות האלה ומפלת חיל אשור והצלת ירושלים התחזק בלבו עוד יותר הבטחון בהתגלות המלכות האלהית בעולם, והוא מרחיב דבריו אחרי כן על נושא זה לבדו. למען הכיר, כי פרשיות האלה הן שלו, כבר הראו על דבה"ב לבלב כי בחזון ישעיהו בן אמוץ היו כתובים דברי חזקיהו"

המתעניין בשאלה הזאת יעיץ ויראה את הרשימה המליאה של "שזיונוח בסגנון" שקמינקא מביא כדי לבסס את הנחתו.

במה שונה דעתו של קמינקא מדעתו של אברבנאל?

12. באיזה תואר מכנה רבשקה את סנחריב?

13. באילו דברים מנסה רבשקה לסתור את בטחונו של חזקיהו?

14. "משענת הקנה הרצוץ" (כא).

השווה עם יחזקאל כט"ז ועמוד על ההבדל בין העניינים בכל אחד משני המקומות.

15. כיצד הסבירו הגויים את ריכוז הפולחן בירושלים (כ) ?

16. "התערב" (כג).

רש"י: "התפאר עליו, בוא בערבון על מנת אם תוכל ליתן לך רוכבים על אלפיים סוסים".

כיצד משתמשים בפועל זה בשפת הדיבור?

17. מה מלמד פסוק כו על השימוש בשפות הארמית והעברית בתקופה היא?
18. עמוד בדברי רבשקה אל העם על הפוריות של ארץ־ישראל, ושל בבל.
19. עיין בפסוקים כה.לב.לה.
- האם הם מלמדים על אמונתם של נכרים בה' או שהם נאמרו מסיבה אחרת?
20. מדוע קרעו השרים (לז) והמלך (יט.א) את בגדיהם?
- איזו הלכה לדורות אפשר ללמוד ממעשים אלה?

פרק יט

1. לשם מה מודגש בפסוק א "ויבא בית ה'?"
2. "כי באו בנים עד־משבר וכח אין ללדה" (ג).
- השווה עם הושע יגיב־יג ומצא את הנמשל. עיין גם בישעיה סו.ט ומצא לפי זה את הוראת הניב בפרקנו.
3. כיצד מסביר ספורנו את השימוש בכינוי הקניין בביטוי "ה' א־להיך" (ד)?
- ספורנו (דברים כו.ג): "אל הכהן אשר יהיה בימים ההם" — אף־על־פי שלא יהיה גדול בחכמה, לא תחדל מלדבר עמו בכבו באמרוך 'ה' א־להיך' אף־על־פי שזה לא יאמר זולתי לאנשי השם כמו למלכים ולנביאים, מכל מקום בהיותך מביא אליו את הביכורים כמביא דורון לא־ל יתעלה שהוא בעל הקרקע, ראוי שתדבר עמו בזה דרך כבוד".
4. "והוכיח בדברים" (ד).
- רד"ק: "רבשקה הוכיח בדברי גידופין; או פירושו: הא־ל יוכיח בדברים אשר שמע".
- מהי הוראת הפועל "הוכיח" לפי כל פירוש?
5. מה ביקש חזקיהו מישעיהו?
6. מהי הצורה הספרותית של דברי חזקיה (ג־ד) ומהי זו של תשובת הנביא (ו־ז)?
7. מה תוכן הספרים (המכתב) ששלח רבשקה לחזקיהו ולמה שלחם?
8. אילו רעיונות כוללת תפילת חזקיהו (טו־יט)?
9. מצא את המבנה של תשובת ישעיה לתפילת חזקיהו על־פי קטעים אלה; כנה את הקטעים בשמות: [א] כא־כב; [ב] כג־כד; [ג] כה־כו; [ד] כז־כח; [ה] כט־לא; [ו] לב־לד.
10. ברר פרטים אלה שבתשובה הנבואית: [א] מאיזה שם עצם נגזר הפועל "קרתי" (כד); [ב] "מים זרים" — השווה במדבר כז.יט; [ג] הוכה על־פי ישעיה יט, א־ו שמצור הוא מצרים; [ד] הראה שהיחס בין הפסוקים כה.כו הוא יחס של

- כלל ואחריו פרט; [ה] מה אתה למד מתוך ההשוואות הבאות: ישעיה ויא; כה. ב וירמיה דז כדי להבין את פסוק כה שבפרקנו: "ותהי להשות גלים נצים ערים בצרות"? עמוד גם על נוסח הביטוי הזה בישעיה לזכו; [ו] "ושמתי חחי באפך" (כח) — השווה יחזקאל יט, ד, כט, ד ולעניינו ראה דבהייב לגיא.
11. אל מי פונה הנביא במשל שבפסוק כט? הנמשל אמנם לא נאמר במפורש, אך פסוק מסויים יכול לשמש כעין נמשל. איזה הוא?
12. "ולמען דוד עבדי" (לד).
ר ל ב ג: "למען כבוד שמי ובעבוד בריתי עם דוד עבדי שאם ישמרו בניו את מצוותי לא תסור המלכות מהם".
מה כוונתו של רלב"ג בביאורו?
13. [א] איזה פרט משלים למסופר בפסוק לה אפשר למצוא בשמ"ב כד, טו-טז?
[ב] איזו מגמה תמצא בדברי אברבנאל הבאים?
א ב ר ב נ א ל: "ראה גם ראה מה גדלו מעשי השם מה מאד עמקו מחשבותיו. והנה סנחריב חירף וגידף את שם כבוד מלכותו ולכן הוא ירב לו ושלה מלאכו היכה במחנהו אשר היה בוטח בו, ולא רצה יתברך שיהיה מפלתו על-ידי בני אדם כי אם ביד הא-לוהים כמו שהוא חירף וגידף לא-לוהים".
14. מה היה סופו של סנחריב?

פרק כ

1. [א] מה מוסיפים דברי המדרש הבאים לדמותו של חזקיהו ואילו קשיים במקרא מתיישבים על-פי זה?
[ב] הוכח כי מנשה נולד רק אחרי מחלתו של חזקיהו.
י ל ק ו ט ש מ ע ו נ י מ ל " ב ר מ ב: "בימים ההם הלה חזקיהו למית" (א) — זהו שאמר הכתוב: "מי כהחכם ומי יודע פשר דבר" (קהלת ח, א). א"ר המנונא: מי כהקדוש-ברוך-הוא שעשה פשרה בין שני צדיקים — בין חזקיהו לישעיהו. חזקיה אמר לייתי (=יבוא) ישעיהו גבאי (=לפני) כי היכי (=כמו) דאזיל (=שהלך) אליהו לגבי אחאב, ישעיהו אמר לייתי חזקיהו גבאי כי היכי דאזיל יהורם לגבי אלישע. מה עשה הקדוש-ברוך-הוא? הביא יסורין על חזקיהו ואמר לישעיהו: לך ובקר את החולה. שנאמר 'בימים ההם חלה חזקיהו למות' וכתיב 'ויבא אליו ישעיהו'. אמר לו: 'צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה' — מת אתה בעולם הזה ולא תחיה בעולם הבא! אמר לו: אמאי כולי האי (=כל כך למה)? אמר לו: משום דלא עסקת בפריה ורביה. א"ל: חזינא (=ראיתי) ברוח הקודש דנפקי מנאי (=שיצאו ממני) בנים דלא מעלי (=שאינם מעולים, היינו, בלתי הגונים) א"ל: בהדי כבשי דרחמנא למה לך? (=מה לך ולכבשוננו, היינו ולמס-תריו של הקדוש-ברוך-הוא) מכל מקום איבעי לך לאיעסוקי (=היית צריך

להתעסק) בפריה ורביה ומאי (=ומה) דניחא קמי (=לפני) דקודשא בריך הוא ליעביד (=יעשה). אמר ליה: השתא (=עכשיו) הב לי ברכתך (=תן לי בתך) אפשר דגרמא זכותא דידך (=שלך) וזכותא דידי והוויך (=ויהיו) לי בני מעליא (=מעולים). אמר ליה: כבר נגזרה גזירה עליך. אמר ליה: בן אמוץ כלה נבואתך וצא. כך מקובלני מבית אבי אבא; אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים" (על-פי ברכות י.).

2. "ויסב את-פניו אל-הקיר" (ב).
 ר ד"ק: "כדי לכון לבו בתפילה;
 ויונתן תרגם: 'אל הקיר' — 'לכותל בית מקדשא'".
 מה ההבדל בין שני הפירושים?
3. בזכות מה מבקש חזקיהו רחמים בתפילתו (ג) ובזכותו של מי עונה לו ה' (ה'ו)?
 נסח לפי זה נימוק מוסרי שיש לו ערך לדורות.
4. מה אפשר ללמוד על הנבואה ועל דרכי ההשגחה מן הפסוקים א.ד.ו?
5. קבע מתוך דברי ישעיהו לחזקיהו (ד.ו) אימתי חלה המלך.
6. מה בין רש"י לרלב"ג בתפיסת הנס של ריפוי חזקיהו והנס במקרא בכללו (ז)?
 [א] רש"י: "ונס בתוך נס, שהרי אף בשר חי כשאתה נותן עליו דבלה — נסרה, והקדוש-ברוך-הוא נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל ומתרפא".
 [ב] רלב"ג: "ידוע כי ה' יתברך כשיעשה מופתים יבקש להם קצת סיבות כשאפשר זה שיהיה בהם יותר מעט מהזרות אצל הטבע, ולזה ציוה לקחת דבלת תאנים, כי אף-על-פי שאין בו כוח לעשות זה, הנה בו קצת מבוא ברפואת המורסות ובבישולם".
7. ברר על-פי ישעיהו ז.א.יז אם היתה בבקשת האות מצד חזקיהו חוצפה כלפי שמיים או התנהגות רצויה. מה באים ללמד דברי רד"ק בעניין זה?
 ר ד"ק: "שאל אות לפי שאמר לו הגזירה כפולה 'כי מת אתה ולא תחיה' — חשב כי מה שאמר לו ישעיהו 'הגני רפא לך' — לא אמר אלא לנחמו לפי שראה אותו שבכה בכי גדול, ואף-על-פי שנתרפא השחין לא חשב שנתרפא עד שית-חזק ויוכל לעלות בית ה' כי אפשר שישוב השחין עדיין, או שלא סר החולי ממנו".
8. מדוע בחר חזקיהו בשנייה משתי האפשרויות המוצעות לו לאות?
 הבא טעם נוסף על זה המובא בפסוק עצמו (י); נסה למצוא גם את הסמל הנרמז בנס למצבו של חזקיהו.
9. השווה את הנס בפרקנו לנס הדומה שקרה בימי יהושע (יהושע י). מה ביניהם?
10. מה יכול להיות הרקע המדיני לשליחת ספרים ומנחה מצד מלך בבל לחזקיהו?
11. "בית נכתה (קרי: נכת) (יג)."
 [א] מהי הוראת הביטוי בשפת הדיבור? [ב] איזה פירוש מן הפירושים שמביא רד"ק רומז על המגמה המדינית שבעניין?

ר ד"ק: "כל בית חמדתו, כלומר, כל הדברים שהיו לו; ואחר־כך פרט מה הם הדברים הנחמדים וכן 'נכאת וצרי ולט' (בראשית לזכה) — דבר נחמד. ובדברי רז"ל: מאי בית נכותה? מהם אמרו: אשתו היתה משקה להם; ומהם אמרו: זין או כלי זין הראה להם; ומהם אמרו: בית גנזיו הראה להם".

12. מצא בפרקנו מתי נכתב ישעיהו "הנביא" ומתי ישעיהו בלבד, וכן בחזקיהו — מתי מוסיף לו הפסוק גם את התואר "המלך". נסה לנמק את השינויים האלה בכל המקומות שמצאת.

13. "ויאמר חזקיהו מארץ רחוקה באו מבבל" (יד).

ר ש"י: "זה אחד משלושה שבדקן הקב"ה ומצא עביט של מים עכורים: קין, יחזקיהו ובלעם. קין — 'לא ידעתי השמר אחי אנכי' (בראשית ד, ט) — היה לו לומר: רבוננו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך (כדאיתא בתנחומא). בלעם שאמר לו המקום 'מי האנשים האלה עמך'? (במדבר כב, ט) — היה לו לומר: 'ה' אֱלֹהִים אתה ידעת' (יחזקאל לז, ג) והוא השיב בגאווה: 'בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי' — הרבה מבקשים יש לי. חזקיהו היה לו להשיב לישיעיה: אתה נביאו של מקום ואתה שואל אלי? התחיל חזקיהו מהגאה ואמר: 'מארץ רחוקה באו אלי' — לכך נענש ועל ששמח עליהם והאכילם על שולחנו".

מה היה קשה לרש"י? איזו נימה מוסרית מובלטת בדבריו?

14. איזו הנמקה לעונשו של חזקיהו תמצא בדבה"ב לב, כה?

15. כיצד נתקיים יעוד הפורענות (יח) על־פי המסופר בדניאל א, ג-ד?

16. על יעוד הפורענות משיב חזקיהו "טוב דבר־ה' אשר דברת ויאמר הלוא אם־

שלום ואמת יהיה בימי" (יט). התשובה תמוהה בתוכנה ומתמיהה בסגנונה.

א ב ר ב נ א ל: "והתימה, מגודל שלימותו איך לא הרגיש ביעוד הרע שהוא וביקש על עצמו ולא על זרעו, ולמה על הייעוד הרע אמר 'טוב דבר ה', כי אם היות שחייב אדם להודות על הרע אינו חייב מפני זה לשיאמר לטוב — רע, ולרע — טוב ושלא יספוק ידיו ויניע ראשו? והנה שאול כשאמר לו שמואל 'קרע ה' את־ממלכות ישראל מעליך' (שמ"א טו, כח) לא השיב טוב דבר ה', אבל צעק 'חטאתי עתה כבדני נא' (שם, ל); ודוד על דבר אוריה כשיעד נתן הנביא על עונשו לא אמר טוב דבר ה', אבל צעק 'חטאתי לה' (שמ"ב יב, ג) — ואיך חזקיהו לא עשה כן?"

ואלה דברי המפרשים לפסוק זה:

[א] ר ש"י: "מאחר שבימי יהיה שלום".

ה ע ר ה: כיצד, איפוא, מתרץ רש"י את תמיהת אברבנאל?

[ב] מ ל ב י"ם (פירושו לישיעיה לט, ח): "הלוא דבר ה' על הטובה לא תשוב ריקם בשום אופן. ובזה יש הבדל בין הדבר שינבא הנביא לרעה שיוכל להשתנות על־ידי שיטתו העם את מעשיהם מרעה לטוב; לא כן אשר ידבר הנביא בשם ה' לטובה, שזה לא ישתנה בשום אופן כמו שאמר ירמיה לחנניה בן עזר

(ירמיה כח; עייף גם ברמב"ם הלכות יסודי התורה, פרק י, הלכה ד). ועל־פי זה הנבואה שניבא לו ישעיה פה שיגיע רעה על בניו, כלולים בתוכו שתי נבואות: [א] לרעה על בניו, וזה יצויף שישתנה אם ייטיבו מעשיהם, ועל זה אמר טוב דבר ה'. [ב] נשמע מדברי ה' מעצמו טובה עליו שלא תגיע הרעה בימיו, וזה לא ישתנה בשום אופן, ועל זה אמר טוב דבר ה', כי על כל פנים זה ודאי יתקיים שיהיה שלום ואמת בימי, לא כן הנבואה על בני תוכל להשתנות אם ייטיבו מעשיהם".

- ה ע ר ה : נסה להסביר לפי סירושו של מלבי"ם את כפל הפועל "ויאמר" בפסוקנו.
 17. כדי להשלים את תיאור דמותו של חזקיהו הוסף כל מה שנאמר עליו בדברי הימים; רשום לפניך:
 [א] מה מוסיף מחבר ספר דברי הימים;
 [ב] מה הוא מוסר שם מן הכתוב בפרקנו, אך ביתר אריכות ופירוט;
 [ג] נסה להוכיח מדברי הימים מה ידוע לנו על הקשר בין שבטי ישראל שלא גלו לבין מלכות יהודה.

פרק כא

1. "ושם אמו (של מנשה) חפצי־בה" (א).
 לפי דברי חז"ל (ילקוט שמעוני, מל"ב רמב) היתה חפצי־בה בתו של ישעיה הנביא (עייף פרק כ שאלה 1).
 ישנה דעה ששמות פרטיים הופכים למושגים בפי הנביאים. (על שמות בני ישעיה עייף: ישעיה ז.ג; י.כא; ח.א-ג).
 מה אפשר ללמוד בעניין זה מישעיה סבד?
 בדומה לזה נקרא המשיח אצל ירמיהו — "ה' צדקנו" (ירמיה כג.ה-ז; לג.טו).
 שער, שמו של איזה מלך גלום בתוארו של המשיח?
2. פרט את החטאים של מנשה, ומצא בתורה את האיסורים עליהם עבר המלך הזה.
3. צייף על־פי פסוקים ח"ט במה תלוייה קביעות עמנו בארצנו, ומדוע דחוקא חטאו של מנשה גרם לחורבן?
4. עייף בכותרות לספרים נחום וחבקוק בהשחאה לספרי הנביאים האחרים והסבר את דברי רש"י המובאים בזה.
 ר ש"י (י): "ביד עבדיו הנביאים" — נחום וחבקוק; ולפי שהיה מנשה רשע לא נקראו על שמו לפרש שבימיו היר.
5. "אשר כל שמעיו תצלנה שתי אזגיר" (יב).
 השוה: [א] שמ"א גיא; [ב] ירמיה יט.ג. על אילו אסונות נאמר כדבר הזה?
 6 מה מוסיפים המקומות הבאים להבנת הדימויים בפסוק יג?
 [א] ישעיה כח.ז; לדיא; [ב] עמוס ז.ז; [ג] משלי יט.כד.

7. השווה את הנאום הנבואי על מנשה (י"טו) לסיפור דומה לו (יז, ז"כג) וציין את המשונוף שבהם.
8. מה מוסיף עוד פסוק טז לחטאות מנשה, ומדוע לא נכנס פסוק זה לנאום הנבואי שבפסוקים הקודמים לו?
9. מה לומדים מדב"ה"ב לג על המצב המדיני בימי מנשה ועל פעולתו של מנשה לביצור הארץ?
10. תמוה מדוע עובר ספר מלכים בשתיקה על חזרתו של מנשה בתשובה (דב"ה"ב לג, יב"ג, טו"יח). תשובה לכך תמצא בדברי אברבנאל המובאים בזה.
אברבנאל: "ועם היות שמנשה עשה תשובה מתוך צרה בהיותו אסור ביד מלך בבל והתפלל אל ה', הנה בזכות חזקיהו אביו ראה השם יתברך להגן עליו ולהשיבו אל מלכותו. ולא אמר הכתוב (בספר דברי הימים) שהיתה תשובתו בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו כמו שנאמר ביאשיהו (מל"ב כג, כה). לפי שהיתה תשובתי מתוך צרה ובתוכו ישים ארבו (השווה ירמיה טז); ואחשוב שהנביא ירמיהו אשר כתב את הספר הזה (היינו, מלכים); עיין בבא בתרא טו. לא ראה לכתוב כאן תשובת מנשה לזאת הסיבה, רוצה לומר, להיותה בלתי שלימה ושלא כראוי, וכתבה עזרא בדברי הימים (עיין שם בבא בתרא טו). לפי שלא היה נביא ולא עמד בסוד ה' כירמיה שכתב ספר מלכים".
11. השווה מה שמסופר על אמון בפרקנו למה שנאמר עליו בדב"ה"ב לג, לא-לד ועמוד על ההבדלים.
12. ספר על-פי הרשימה הבאה כל מה שידוע על פעולות "עם הארץ" ושער לפי זה מי הם אלה אשר נקראו כך ומה היה תפקידם.
[א] מל"ב כא, כד; [ב] כג, ל; [ג] כג, לה.

פרק כב

1. בתחילת הנאמר על יאשיהו (כב, ב) ובסוף הסיפורים עליו (כג, כה) נמצאת הערכת אישיותו. השווה את שני המקומות ועמוד על המיוחד שבכל אחד מהם.
2. בפסוקים ג"ז מסופר על פעולתו של המלך יאשיהו לטובת בדק הבית; השווה לזה מה שמסופר על מלך אחר מיהודה בספר מל"ב.
3. מה נוכל להבין מן הפסוקים הבאים בזה על אודות הספר שמצאו בתקופת יאשיהו בזמן בדק הבית: [א] פרקנו פסוק ח; זב"ה"ב לד, טו; [ב] מל"ב כג, ב. עיין גם בפרקנו פסוקים י"א, יג.
4. נגד איזו דעה בענין ספר תורה שמצאו בימי יאשיהו מכוונים דברי אברבנאל הבאים?
אברבנאל: "לא בעבור שהיתה התורה נשכחת מהם בשום זמן מהזמנים,

לא בבית ראשון ולא בבית שני ולא בגלותנו זה, כי הוא הערבון אשר בידינו מאתו יתברך על גאולתנו ועל פדות נפשנו.

5 מובא בזה קטע מספרו של ר' יצחק אייזיק הלוי * ענה על-פיו על השאלות הבאות: [א] על מציאת איזה ספר תורה מדובר בפסוק ח? [ב] מדוע נבהל המלך כל כך? [ג] מצא בפסוק עצמו רמז באיזה מקום בתורה היה הספר גלול בשעה שפתחוהו; [ד] כיצד מסביר הלוי את הביטוי "ספר הברית"?

ר' יצחק א. הלוי: "אבל המלך הצעיר וגם יראי ה' אשר עמו לא מצאו עוד הדרך לעשות בפומבי גדול וכו', ולא היו בטוחים בהצלחת הדבר הגדול הזה. ופתאום בא לפניהם מקרה גדול אשר עוררם וחיזקם על זה. הדבר ידוע כי במקדש ה' אצל ארון הקודש היה מונח ספר תורת ה', והם גם דברי הכתוב בספר "ויצו משה את הלויים נשאי ארון ברית ה' לאמר לקח את ספר התורה הזו ושמעתם אתו מצד ארון ברית ה' אלהיכם והיה-שם בך לעד כי אנכי ידעתי את מריך" (דברים לא, כז). אבל בימי מנשה... החריב את כל בניין הקודש עד כי אחרי מותו, בימי יאשיהו, הוכרחו לשוב ולהזק את כל בנייני הבית. הגה בימי המהומות האלה נאבד שם ספר התורה אשר היה מונח בצד ארון הברית וכו', על כן חשבו כי כאשר יוגמר בניין הבית ישובו להניח שם גם ספר התורה אצל ארון הברית כדין, וכי יכתבו ספר התורה מחדש, כי אותו ספר התורה חשבו כבר לאבוד. ופתאום בעסקם בטהרת הבית מצאו את ספר התורה הישן ויהי לאות. ואילו מצאו את ספר התורה נגלל כפי שהוא צריך להיות לא היו תמהים על זה. אבל תחת אשר ספר המונח למשמרת צריך להיות נגלל לראי-שיתו בהיות התחלת הדברים שם, מצאו הם את הספר נגלל למקום התוכחה (היינו, דברים כח) כמו שמפורש בדברי הכתובים שם (כב, טז-כ) אשר חולדה הנביאה אמרה לשולחי המלך: 'הנני מביא רעה אל-המקום הזה ועל-ישוביו את כל-דברי הספר אשר קרא מלך יהודה תחת אשר עזבוני ויקטרו וכו' ואל מלך יהודה וכו' כה תאמרו אליו וכו' יען רך-לבבך ותכנע מפני ה' בשמעך אשר דברתי על-המקום הזה ועל-ישוביו להיות לשמה ולקללה ותקרע את-בגדיך ותבכה לפני וגם אנכי שמעתי וכו'". והנה מפורש שכל הפחד וכל הרעדה אשר אחזו את המלך כאשר קראו הספר לפניו, היה רק בשל דברי התוכחה 'בשמעך אשר דברתי על המקום הזה ועל ישוביו להיות לשמה ולקללה', דהיינו דברי התוכחה אשר בספר התורה. ועל זה הוא שקרע המלך את בגדיו, וכמו שתאמר חולדה במפורש. והדברים אשר באו לפני זה סתם 'ויהי כשמע המלך את-דברי ספר התורה ויקרע את-בגדיו' (שם יא), הגה נתפרש אחר זה כי לא היו אלה דברי המצוה, כי אם שקראו לפניו פרשת התוכחה מפני ששם מצאו את התורה נגללת וכו'. וישלח המלך ויאספו אליו כל-זקני יהודה וכו' ויקרא באזניהם את- כל-דברי ספר הברית הנמצא בבית ה'" (כג, א-ב); והדברים מפורשים

* ר' יצחק א. הלוי, דורות הראשונים, חלק א, עמ' 138-140.

כי קרא לפניהם דברי התוכחה. דהיינו, ספר הברית, וכמו שהוא גם בסוף התוכחה בספר דברים (כח, טט): 'אלה דברי הברית אשר צוה ה' את-משה לכרת את-בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב' — אשר באמת זה היה כל ענין המעשים האלה, ומפורש נאמר 'ספר התורה מצאתי' (מל"ב כב, ח), דהיינו, התורה הידועה המונחת בצד הארון, ואתת היא לנו לחקירתנו אם הוא ספר התורה אשר כתב משה או אשר הונח שם בימי שלמה, או בימי יואש ויהודע הכהן הגדול אשר חידשו גם אז את כל בניין הבית מפני פרצת עתליה ובניה. וספר התורה הונח בצד הארון באמת רק בדבר התוכחה כמו שהוא מפורש בספר דברים (לא, כו-כז). ועל כן גשתוממו בראותם כי ספר התורה הזה אשר הונח שם רק 'והיה בך לעד' מצאוהו על המקום הזה עצמו נגלל פתוח במקום התוכחה.

6. אילו פרטים מספר הכתוב על חולדה הנביאה?
7. חולדה אומרת בתחילה "אמרו לאיש אשר-שלח אתכם אלי" (טו) ואחר כך "ואל-מלך יהודה וכו' כה תאמרו אליו" (יח).
מצא טעם לשינוי על-פי דברים כח, לו (על-פי מלבי"ם).
8. מצא לפי פסוק ג באיזו שנה למלכות יאשיהו נמצא ספר התורה וכן תמצא לפי ירמיה א, ב מתי החל ירמיהו בפעולתו הנבואית.
- [א] מהו הקושי המתעורר לפי זה ובאילו דרכים מיישבים אותו דברי הילקוט?
[ב] מה מוסיפים דברי הילקוט להערכת דמותו של יאשיהו ודמותו של ירמיהו?
ילקוט שמעוני מל"ב רמח: "ובמקום דקאי (= שקיים) ירמיה היכי (= איך) מנבאה איהי (= היא)? אמרי בי רב משמיה (= משמו) דרב: חולדה קרובת ירמיה היתה ולא הוה מקפיד עליה. יאשיהו גופא היכי (= איך) שביק (= עזב, היינו, ויתר על) ירמיה ושדר (= ושלח) לגבה? אמרי דבי רב שילא: מפני שהנשים רחמניות הן. ר' יוחנן אמר: ירמיה הוא דלא הוה (= היה) התם (= שם), שהלך להחזיר עשרת השבטים. ומנלן (= ומנין) דהדור (= שחזרו)? שנאמר: 'כי המוכר אל-הממכר לא ישוב' (יחזקאל ז, יג) — אפשר יובל בטל (הערה: יובל אינו נוהג אלא כשכל ישראל על אדמתם; עיי' רמב"ם, הלכות שמיטה ויובל, פרק י, הלכה ה) ונביא מתנבא עליו שיתבטל? אלא מלמד שירמיהו החזירן ויאשיהו בן אמוץ מלך עליהם; מנלן? דכתיב 'ויאמר (יאשיהו) מה הציון הלז אשר אני ראה? ויאמרו אליו אנשי העיר הקבר איש-האלהים אשר בא מיהודה ויקרא את-הדברים האלה אשר עשית על המזבח בבית-אל' (מל"ב כג, יז) — וכי מה טיבו של יאשיהו בבית אל? אלא מלמד שיאשיהו בן אמוץ מלך עליהם (היינו, על עשרת השבטים)".

פרק כג

1. רשום את כל אלה שעלו לירושלים על-פי הזמנת המלך יאשיהו. קרא בדברי ר' יצחק הלוי • המובאים בזה וקבע על פיהם מי היו זקני יזודה וירושלים.
- ר' יצחק א. ה ל ו י : "הנה שלח ואסף רק את הסנהדרין בהיות באמת כן הדבר, כי בכל הנוגע לתורה דנם הם ורק הם עמודי התורה אשר בית ישראל נשען עליהם, וכן היה הדבר גם כל ימי הבית הראשון כמו שכבר נתבאר".
- "וגם בשעה שהיה שם מלך היו הם (היינו, הזקנים הנמנים על הסנהדרין) הראשונים לכל בית ישראל, ויהיו קודמים גם לראשי המטות בבואם בכוח קדושת התורה אשר עמהם, ונושאי דגל התורה וכבודה היו רק הם. ובספר מלכים א (ח.א.ד) בחנוכת המקדש נאמר: 'אז יקהל שלמה את-זקני ישראל ואת-כל-ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל-המלך שלמה להעלות את-ארון ברית-ה' וכו' ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את-הארון וכו' ; ומהמקום הזה יוצא גם מפורש כי זקני ישראל אינם לא נשיאי האבות ולא ראשי המטות אשר הוזכרו לעצמם. אבל זקני ישראל הנם בית דין של ישראל וכו', ועל כן באו ראשונה בדברי הכתוב וכו', אף כי נקהלו שם כל ישראל וכו', בכל זה נפרטו רק זקני ישראל' בדבר הארון".
2. מה היו שתי הפעולות מצד המלך בזמן כריתת הברית ומה היתה תגובת העם?
3. השווה לברית של יאשיהו כריתת שתי בריתות אחרות: [א] של יהודע (מל"ב יא); [ב] האמנה (נחמיה י). עמוד על המשותף ועל המיוחד שבכל מקום.
4. תאר על-פי פרק כג את הפולחן הזר אשר ביערו יאשיהו וציין על אילו איסורי התורה עברו גם ביהודה בתקופות של ירידה דתית.
5. השווה את מעשה יאשיהו בביעור עבודה זרה לזה של חזקיהו.
6. מדוע נאמר "ונשא את-עפרם בית-אל" (ד).
מה מלמדת הזכרת המקום הזה על שטח שלטונו של יאשיהו?
7. [א] "כמרים" (ה).
השווה הושע י.ה; צפניה א.ד ועמוד על המשותף בשלושת המקומות האלה.
[ב] בפסוק ח נזכרים גם כהנים. ברר מה בין כהנים וכמרים הנזכרים בפרקנו על-פי ההסבר של רד"ק המובא בזה.
רד"ק (ה): "והשבית את הכמרים" — האנשים העובדים לפני הבעל נקראין כמרים. ומה שאמר 'שם הכמרים עם-הכהנים' (צפניה א.ד) — ושניהם עובדי עבודת גלולים, אלא שמשתינין בלכושיהם, כי הכמרים לובשים שחורים לפיכך נקראו כמרים מעניין 'עורנו כתנור נכמרו' (איכה ה.י)."
- רד"ק (ח): "ויבא את כל הכהנים" — היו מזרע אהרן, ותרגם אותם יונתן • ר' יצחק א. הלוי, דורות הראשונים, כרך א, עמ' 141 ועמוד 74.

- 'כומר־יא', לפי שנעשו כומרים לעבודת גלולים והביא אותם לירושלים והחזירם בתשובה.
8. כיצד תפסו חז"ל את הנאמר בפסוק ט לפי הסברו של רד"ק?
- ר ד"ק: "פירשו רבותינו ז"ל (מנחות פרק יג, משנה י): הרי הם כבעלי מומין (עיין ויקרא כא-כא-כג) חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין, ומה שאומר 'מצות', פירוש מנחות שהיו נאפות מצות (עיין ויקרא ב,ד; זיב) והוא הדין לכל הקדשים."
9. באיזו מסגרת נזכר המושג "פרור" (יא) בפרקנו? האם מוכנו בשפת הדיבור מתאים למקומו בפסוק?
10. "וירץ" (יב).
ר ד"ק: "מן הקל, והוא פועל יוצא, כלומר הריצם משם; ויש לפרשו עניין שבר ונתיצה."
- מהו שורש המלה לפי שני הפירושים?
11. השווה את המסופר בפרקנו על איש הא־להים עם מל"א פרק יג; מה עוד עניין תמצא בפרקנו נוסף על קיום דבר ה' אשר ניבא שם.
12. מהו ההבדל בין כהני הבמות ביהודה לבין כהני הבמות בישראל?
13. מה מלמדים הכתובים הבאים על שארית עשרת השבטים שלא גלו: [א] דבהי"ב לא-יב; [ב] דבהי"ב להיח; [ג] פרטים בפרקנו.
השווה את הסיפור על פסח יאשיהו בפרקנו למסופר בדבהי"ב לה-איח; רשום לפניך כל הפרטים הנוספים בדבהי"ב.
14. "כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את-ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה" (כב).
ר ד"ק: "מימי השופטים" — ובדבהי"ב (להיח) כתיב 'מימי שמואל הנביא' ז' זמן אחד הוא, כי שמואל בימי השופטים היה, ובימיו החלה המלוכה בישראל, ומה שאמר 'כי לא נעשה כפסח הזה' (מל"ב כג,כב) — שהיו כל ישראל בלב אחד לעבוד את ה'; וכן אמר בשמואל 'וינהו כל-בית ישראל אחרי ה'' (שמ"א ז,ב), ואמר 'ויסירו בני ישראל את-הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את-ה' לבדו' (שם,ד), וגם פסח שעשה חזקיהו (דבהי"ב ל,יג-כז) רבים מבני ישראל שלא היו שם, ולא עוד אלא שהיו מעליבים ברצים שהיה שולח חזקיהו (שם,י-יא), ואף אותם שהיו בירושלים רבים היו טמאים ואכלו את הפסח בטומאה."
15. כיצד משלימים דברי ירמיהו אל שלום (ירמיה כב,טו-טז) את דמותו של יאשיהו?
16. "וכמהו לא-היה לפניו מלך אשר שב אל-ה' בכל-לבבו ובכל-נפשו ובכל-מאדו" (כה).
מצא במלכים ועל-פי דברי הימים את יתרונו של יאשיהו על המלכים הטובים ביהודה: אסא, יהושפט וחזקיהו.
17. האם קיימת סתירה בין הפסוקים הבאים: [א] מל"ב יח,ה; [ב] פרקנו פסוק כה?

מלכים ב סדק כג

225

18. על איזה קושי שבפסוקים כו"ז משיב אברבנאל?

אברבנאל: "בני יהודה היו עובדי עבודה זרה בימי מלכיהם, פעמים בפרסום גדול כאשר המלכים היו כמותם, ופעמים בסתר כאשר המלכים היו טובים, שהיו מונעים ובוזרים העבודה-זרה מהארץ; ואם היו בימי המלכים הצדיקים אנשים רבים אנשי חיל יראי א-לוהים — היו גם כן ביניהם רבים מעמי הארץ עובדים הבעל והאשרה ושאר העבודה זרה, ומלבד זה היו תמיד מקריבים בבמות אם לשם עבודה-זרה ואם לשם ה' אשר לא כדת; ועם זה לא היו עושים השמיטות ולא היו שומרים מצות התורה וכו', ועם זה היה ביניהם גם כן גילוי עריות ושפיכות דמים ושאר העבירות החמורות וכו', וגם שנאמר שעשה מנשה תשובה הנה העם לא עשאה וכו'. וכאשר מלך אמן בנו ועבד את הבעלים והרשיע לעשות כאביו בימי רשעתו, אין ספק שנמשכו העם אחריו והרגו את האנשים אשר הרגוהו להיותו אהוב בעיני עמו, בעבור שהיו כולם עובדי עבודה-זרה. וכאשר הקים ה' את יאשיהו שעשה הישר והטוב בעיני ה', עם היות שהשתדל מאד ליישר את עמו ולהסיר מתוכם כל שמץ עבודה-זרה, הנה העם לא התאמץ בזה כמו שעשו בימי שמואל, שבני ישראל הם עצמם שבו בתשובה כמו שנאמר 'ויסירו בני ישראל את-הבעלים ואת העשתרת ויעבדו את-ה' לבדו' (שמ"א ז.ד), אבל יאשיהו עשאו כולה מצדקתו וישרו. וכאשר קיבץ את ישראל לחוג את חג הפסח, עם היות שבאותה שנה היה לב כל ישראל לה', הנה הם היו משתנים ובלתי עומדים בתכונה קיימת ומיד שבו לעונותיהם והיו עובדי עבודה זרה, מהם בסתר ומהם בגלוי. ומפני זה ירמיהו שניבא בזמן יאשיהו היה אומר ומוכיח בהם על זה באמרו 'כי מספר עריך היו אלהיך יהודה' (ירמיה יא.ג), ואמר 'ויאמר ה' אלי בימי יאשיהו המלך הראית אשר עשתה משבה ישראל הלכה היא על-כל-הר גבה ואל-תחת כל-עץ רענן ותזני-שם' (שם ג.ו.ז). ויתר הפסוקים הנמשכים לזה המורים בביאור שבימי יאשיהו היו ישראל רעים וחטאים לה' מאוד, ובעבור זה לא שב ה' מחרון אפו עם כל צדקת יאשיהו".

19. השווה את תיאור סיפּו של יאשיהו (כט-ל) לתיאור בדבהי"ב להכ"ה. מה מוסיף התיאור השני בפרטים?

20. על מלחמת יאשיהו בפרעה נכה.

[א] מלבי"ם (דבהי"ב להכ"ה): "לא עליך" — איני הולך להילחם עליך 'אתה' מלך יהודה 'היום' — כי אני הולך 'אל בית מלחמתי' (שהלך להילחם עם מלך אשור כמו שכתוב במלכים). 'ואל-לחיים אמר לבהלני' — ציוה לי שאמהר למלחמה זו, ואין לך להתיירא שאתעכב בתוך כך לכבוש גם את ארצך, כי אני מצווה למהר דרכי, ואחר שאין מלחמה זו נחוצה לך — 'חדל לך מא-להים אשר עמי', שאני הולך למלחמה זו על-ידי דבר א-להים. יאשיהו חשב שהוא מתחפש להילחם בו, שמה שאומר שהולך דרך ארצו לכרכמיש הוא ערמה מאתו שבוה מתחפש להסתיר מעשיו שלא יישמר ממנו ועל-ידי כן יכבשהו

בקל. 'ולא הסב יאשיהו פניו ממנר' — ויאשיהו לא שמע לתיר. ק זה וחשב שהוא ערמה מאתו".

[ב] הוראת נביאים ראשונים * : "אשור נחלה אז מפלה גמורה על-ידי ממלכות בבל ומדי, ומצרים עמדה עתה לצדה של אשור ושלתה צבא עזר לעבר הפרת, כדי למנוע את התפשטות הבבלים בארצות שמעבר לנהר פרת. לפיכך חש פרעה נכה בראש צבאו לעזרת מלך אשור וכו'. מדוע התעקש יאשיהו דווקא להילחם בפרעה נכה? אפשר חשש מפני התחזקותה של מצרים שמא תנסה להתפשט ולכבוש את המדינות שבין הפרת והנילוס ויהודה בכללן. יהודה אך זה עתה נשתחררה מעול מלך אשור ושאפה רוח והנה מאיים עליה דיכוי חדש מצד מצרים. משום כך החליט יאשיהו להתנגד בכל עוז לחדירת המצרים לתחומי ארץ-ישראל. הוא היה משוכנע שאם יצליח נכה להכות את הבבלים, תשוב יהודה להיות כפופה למצרים כשם שנכנעה לפני כן לאשור".

21. נסה להוכיח שיהואחז היה צעיר מאליקים-יהויקים.
 22. אבן עזרא ושאר מפרשים אומרים שירמיה כב, י"ב מוסב על יהואחז. על זיהוי השמות יהואחז-שלום עיין בדבה"א ג, טו.
 23. מה מסופר על יהואחז, על גורלו ועל מעשיו לפי כל המקורות הידועים לך (מל-כים, דבה"י, ירמיה ויחזקאל יט, א-ד)?
 24. לשינוי השם של "אליקים" ל"יהויקים" (לד) השווה את הערת רשב"ם לבמדבר יג, טז. מהו אם כן נימוקו לשינוי השם במקרה כזה?
 - ר ש ב "ם : "זיקרא משה להושע בן נון יהושע" — לא עתה קרא אותו כן, שהרי כבר קודם לכן נקרא יהושע, אלא כך פירושו: הושע בן נון שאמרנו למעלה שנקרא כן בבית אביו הוא אותו שקרא משה יהושע כשנעשה משרתו והפקידו על ביתו, שכך היה מנהגם כמו 'זיקרא פרעה שם-יוסף צפנת פענח' (בראשית מא, מה); 'וישם לדניאל בלטשאצר' (דניאל א, ז).
 25. כיצד היה יהויקים גובה מאת עמו את הכסף אשר שם פרעה "ענש על-הארץ"?
 26. "ויעש הרע בעיני ה'" (לז).
- מהו הרע על-פי ירמיה כב, יג-יט?

פרק כד

1. כיצד משלימים את דמותו של יהויקים שני העניינים המסופרים בירמיה בפרק כו ובפרק לו?
 2. השווה את המסופר על יהויקים בפרקנו למה שמסופר עליו בדבה"ב לו, ה-ח, ועיין גם דניאל א, ב.
 3. כיצד מוסברת העובדה שמעתה לא השפיעה עוד מצרים על גורל ארץ-ישראל?
- * ע. אפית, הוראות נביאים ראשונים, ספר שני, עמ' 542-543.

4. עמוד על ההבדל בין מלוכות יכניה, יהויקים ויהואחז. כיצד הגיע כל אחד מהם לכס המלוכה?
5. עיין בכותרות לספרי הנבואה ומצא איזה נביא הוגלה עם גלות יכניה, ועל מי עוד כתוב במגילת אסתר שגלה עם הגולה הזאת?
6. מה נאמר בירמיה פרק כב על המלך יכניה?
7. עמוד על הסתירה בין פרקנו פסוק ח לבין דבהי"ב לוט וראה כיצד מציע רד"ק ליישבה.

ר ד " ק: "אפשר כי יהויקים אביו המליכו בשנה הראשונה שמלך הוא. שימלך תחתיו אחר מותו, אולי היו לו בנים אחרים. ועוד, כי ראה שמלכותו תלויה ביד אחרים לא ידע אם יסירוהו מהמלוכה כמו שעשו לאחיו והמליך בנו יהויכין שימלך תחתיו אחריו, והיה אז יהויכין בן שמונה שנים, ועתה כשמת אביו ומלך הוא היה בן י"ח שנה ומלך שלושה חדשים ולא חשש כאן לכתוב עשרה ימים היתרים".

8. ברר לך על-פי פירושו של אברבנאל המובא בזה מה קשה בפסוקים יד-טז וכיצד מציע אברבנאל ליישבם.

א ב ר ב נ א ל: "והנראה אלי הוא שהיו הגולים כולם עשרת אלפים (יד) והוא הכלל שזכר בראשונה, ואחר כך פירט אותו לא על-פי השבטים (כדעת רד"ק), שאם היה מפרט כאן כמה היו משבט בנימין, למה לא פירט כמה היו משבט יהודה? וגם יקשה שנאמר שהיו מבנימין שבעת אלפים גיבורים, ומבני יהודה שהיו הרבים יהיו שלושת אלפים ולא עוד? אבל אמיתת העניין הוא, שזכר הכתוב בכלל שהגלה כל ירושלים וכל השרים וכל גיבורי החיל וגם החרש והמסגר, שהיו כולם עשרת אלפים, וזכר בהם הפרטיות, והוא שהגלה בבלה המלך יהויכין ואת אמו ואת נשיו ואת סריסיו ואת אילי הארץ, שהם השרים, ואת כל אנשי החיל, והיו בלבד הגיבורים אנשי החיל — שבעת אלפים (טז), והחרש והמסגר אלף (טז), והגשארים בית המלך ועבדיו והקרובים אליו והשרים והסריסים ואילי הארץ ועבדיהם — אלה כולם היו — האלפים הגשארים, ובזה האופן היו כולם עשרת אלפים".

9. "וכל-החרש והמסגר" (יד).

[א] ת ר ג ו מ י ו נ ת ז: "אומניא ותרעיא (= שוערים)".

ה ע ר ה: מה תיזוק מוסיף לפירוש זה, המסופר על חרש בישראל בימי שאול (שמ"א יג"ט)?

[ב] ר ש " י: "ורבותינו אמרו: חכמים גדולים בתורה שכשאחד פותח — הכל שותקין, כמו שכתוב 'החרישו אלי איים' (ישעיה מא.א). 'מסגר' — הכל יושבין לפניו ולמדו הימנו, כמו שנאמר 'ופתח ואין סגר וסגר ואין פתח' (ישעיה כב, כב).

ה ע ר ה: דברי חז"ל שברש"י יובנו עפ"י ילקוט שמעוני מל"ב רמט: "וכי מה גבורה עושים בני אדם המהלכין בגולה, ומה מלחמה עושין בני אדם הזקוקין (= כבולים) בזיקין ונתונים בשלשלאות? אלא הכל גיבורים במלחמתה של תורה".

מלכים ב פרקים כד, כה

- [ג] ר' יונה אבן ג' נאח: "החרש והמסגר" — רוצה לומר, ראשי החיל ואשר ינהגו את הצבא למלחמה. 'החרש' — בעלי העצה. ותרגום 'החרטומים' (בראשית מא, כד) — חרשיא. ומזה 'ויתחרשו כל הלילה' (שופטים טז, ב) — התייעצו. 'המסגר' — מלשון 'והרק חנית וסגר' (תהלים לה, ג) — כלי מלחמה. ה ע ר ה : במה דומה ובמה שונה סירוש זה מתרגומו של יונתן ?
10. איזו הערכה של הגולים בגלות יכניה תמצא בירמיה פרק כד וביחזקאל יא, יד-כא ?
11. מה היה שמו של צדקיהו לפני שהוסב על-ידי מלך בבל ?
12. המשפט הסתמי על צדקיהו "ויעש הרע בעיני א' ככל אשר עשה יהויקים" (יט) מתפרש יותר על-פי דבהי"ב לויב-טז ; רשום לפי זה מה היתה אשמת המלך ואשמת העם.

פרק כה

1. השלם את הידיעות המועטות על צדקיהו ותקופתו בספרים מלכים ודברי הימים על-פי הכתובים הבאים מירמיה ויחזקאל : [א] ירמיה כא ; [ב] כז ; [ג] כח ; [ד] כט ; [ה] לד ; [ו] לז-לט ; [ז] נא, נט-סד ; [ח] נב ; [ט] יחזקאל ז, כג ; [י] יב, ג-טז ; [יא] יז, יא-כא.
2. השווה לפסוק א שבפרקנו : ירמיה נב, ד ; יחזקאל כד, א-ב. מה שונה בסגנון הכ"ת טוב ביחזקאל ?
3. מה מלמדת אותנו ההשוואה של פסוק א עם זכריה ח, יט ומה הוא היום הזה עוד לנו ?
4. כיצד משלים ירמיה נב, ו את פסוק ג שבפרקנו ?
5. ראה את הבעייה בשלחן ערוך ואת פתרונה.
- שלחן ערוך, אורח חיים סימן תקמ"ט : "אף-על-גב דכתיב בקרא (ירמיה נב, ו) 'בחדש הרביעי בתשעה לחדש' הובקעה העיר — אין מתענין בט' בו אלא בי"ז, מפני שאף-על-פי שבראשונה הובקעה בט' בו, כיון שבשנייה הובקעה בי"ז בו תיקנו להתענות בי"ז בו, משום דתורבן בית שני חמיר לך".
6. כמה זמן נמשך המצור על ירושלים לפי דברי הכתוב ?
7. מה היה גורלו של צדקיהו וגורל בניו ? השווה פסוקים ו-ז לירמיה נב, ט-יא ועמוד על ההבדל הדק שביניהם.
8. עמוד על הסתירה בין פסוקים ה-ט ובין ירמיה נב, יב ומצא בסעיף הבא מקיצור שולחן ערוך כיצד אפשר ליישבה, ואיזה דין מוצא על-פי המסופר בירמיהו את הסברו הנכון ?
- קיצור שלחן ערוך, סימן קכ"ד, סעיף כ : "תניא (תענית כט,): בז' באב נכנסו הגויים להיכל ואכלו ושתו וקילקלו בו שביעי ושמיני ; ותשיעי לעת ערב הציתו בו את האש והיה דולק והולך עד יום העשירי עד שקיעת החמה. והא (= זה) דלא (= שלא) קבעו את התענית ליום העשירי, אף שרובו של היכל

נשרף בו, מפני שהתחלת הפורעניות חמיר טפי (=חמורה יותר). ואיתא (=ויש) בירושלמי (תענית פרק ד, הלכה ט): ר' אבין התענה תשיעי ועשירי, ר' לוי התענה תשיעי וליל עשירי, מפני שלא היה בו כוח להתענות כל היום העשירי התענה רק הלילה. ואנו תש כוחנו ואין מתענין רק תשיעי לבד, אך מחמירין שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל י' ולא ביום י' עד חצות היום כי אם בסעודת מצוה. וכן אין לברך 'שהחינו', גם אין לרחוץ ולא להסתפר ולכבס עד חצות יום י', ומי שמחמיר על עצמו בכל הדברים הנזכרים כל יום י' הרי זה משובח."

9. מה מובנו של הביטוי "בית גדול" (ט) על-פי המקביל בדבהי"ב לויט.
10. הסבר את הביטוי "ואת-הנפלים אשר נפלו על-המלך בבל" (יא) על-פי ירמיה לזיג.
11. איזו כפילות מצא בעל מצודת דוד בפסוק יא, אש. על כן נצרך להוסיף על הכתוב "ואת יתר ההמון" כלומר, "הנשארים בכל ערי יהודה"?
12. הסבר את המלה הנדירה "יוגבים" (יב) על-פי ירמיה לטי.
13. השווה את המסופר על ביזת כלי המקדש (יג-יז) לנאמר במל"א ז.
14. "כהן הראש" (יח).
- השווה דבהי"ב יטיא, כיצד נקרא נושא כהונה זאת בלשון החכמים?
15. מה מלמדנו מל"ב יבי על תפקידם של "שמרי הסף" (יט)?
16. מה עשה מלך בבל למנהיגי העם (יח-כא)?
17. השלם למסופר בפרקנו בקיצור על גדליהו בן אחיקם ממה שנאמר עליו בירמיה בפרקים מ"א.
18. עוד איזה רמז לצום גדליה בתקופת המקרא אפשר למצוא בזכריה זח; ח.יט?
19. ארבעה צומות תיקנו חכמים לזכר המאורעות שבפרקנו (עיין זכריה פרקים ז"ח). איזו חשיבות מיוחדת יש להערת חז"ל (ראש השנה יח:): "שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו"?
20. מה מוסיף פירושו של רד"ק לירמיה מא.א למסופר בפסוק כה שבפרקנו?
רד"ק: "ויהי בחדש השביעי' כמו 'מחר חדש' (שמ"א כ"ח). ובראש השנה נהרג גדליה בן אחיקם וקבעו התענית במוצאי ראש השנה מפני שהוא יום טוב"
21. מה מסופר בדבהי"ב לו.כ"א על אורכה של גלות בבי'?
22. שני הספרים ההיסטוריים של התנ"ך המתארים את תקופת המלכים מסיימים בדבר טוב; עמוד על ההבדל העקרוני בין המסופר במל"ב כה.כז-ל ובין המסופר בדבהי"ב לו.כב-כג.

נושאים לספר מלכים ב

1. המלחמה ודרכי המלחמה (יד ה' במלחמה המתגלית על-ידי נסים או על-ידי דבר ה' בפי הנביא).
2. אליהו ואלישע (המשותף והמיוחד שבהם).
3. המצב הדתי ביהודה ובישראל בפרק הזמן המתואר בספר מלכים ב.
4. המלחמה בעבודה זרה.
5. הגבואה והתגלות ה'.
6. הנסים המתוארים בספר מלכים ב.
7. דמויות נשים בספר מלכים ב.
8. המצב הכלכלי ביהודה ובישראל בפרק הזמן המתואר בספר מלכים ב.
9. היחסים שבין המלכים והנביאים.
10. השפעתו של המקדש בחיי העם והמלוכה.
11. תפקידם של הכהנים במלכויות יהודה וישראל.
12. המלכים כמבצעי חוקת התורה.
13. מלכויות יהודה וישראל ויחסן זו לזו.
14. המלכים כשופטים על-פי הספרים שמואל ומלכים.
15. הסקירות על תולדות ישראל בספרי נביאים ראשונים ומגמותיהן.
16. ארם וישראל.
17. אשור וישראל.
18. בבל וישראל.
19. מה מלמדים כל ספרי נביאים ראשונים על אמונתם של זכרים בה' ?
20. מה בין מלכות ישראל למלכות יהודה ?

נושאים כוללים לספרי נביאים ראשונים

1. מעשי גבורה וגיבורים.
2. החטא וענשו.
3. בעיות הגמול.
4. רעיון הברית וכריתת ברית בין ה' וישראל.
5. התפילות לסוגיהן (תחינות והודיות של יחיד ושל ציבור).
6. דרכי הסיפור (מצא על-פי ספרנו את השאלות הרבות הדנות בחזרות על עניינים, מלים וכדומה וסכם על פיהן את הנושא).
7. אילו מצוות ממצוות התורה קויימו מוזמן כיבוש הארץ ועד לחרבנה ואילו הופרו?
8. סימנים של דימוקראטיה בספרי נביאים ראשונים (כיצד התבטא בתקופות שונות רצון העם ובאילו עניינים פעיל העם ביותר).
9. העם ביחסו אל מנהיגיו (שופטים, מלכים ונביאים).
10. החלק השירי בנביאים ראשונים (סוגים של שירה והמיוחד בהם).